

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN MANYETİK ALANI: ENTEGRASYON SÜRECİ KRİZLERİ VE MİKNATİS ETKİSİ

Yiğit Yavuz*

Özet

Avrupa Birliği (AB), yapısı itibari ile benzeri ve ikamesi olmayan "sui generis" bir oluşumdur. Ne var ki yalnız bu yönüyle Avrupa Birliği'ne "sui generis" olarak yaklaşmak büyük bir eksiklik. Avrupa Birliği; kuruluşu, gelişimi ve devam eden süreçlerinde krizler üzerine doğan ve krizlerle büyüyen, bu yönüyle de benzersiz bir hafızaya sahip bir yapıdadır. İki dünya savaşı görmüş, harap bir coğrafyanın üzerinde savaşın sebeplerini barışın ve iş birliğinin unsurlarına dönüştürerek zor bir süreci işletmiş ve kıtayı birleştirme girişimlerinin en başarılısı olmuştur. Schuman Deklarasyonu ve Paris Antlaşması ile tohumları ekilen Avrupa Birliği'nin krizler haritası, 1954'te Avrupa Savunma Antlaşması'nın reddi ile başlamış ve Brexit sürecine dek uzanan altmış beş yıl gibi geniş bir zaman dilimine yayılmıştır. Ayrıştıkça birleşen, uzaklaştıkça yakınlaşan, krizlerle büyüyen bir yapının "mıknatıs etkisi" ile ilişkilendirilerek açıklanabilmesi mümkündür. Bu çalışma, büyük krizlere rağmen Avrupa Birliği'nin genişleme ve derinleşme başarısını, siyasi ömrünü ve önemini sürdürülebilir becerisini mıknatıs etkisiyle açıklayarak entegrasyon tarihine farklı bir bakış kazandırmaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa, Avrupa Birliği, Avrupa entegrasyonu, krizler, mıknatıslanma etkisi, manyetik alan.

MAGNETIC FIELD OF THE EUROPEAN UNION: INTEGRATION PROCESS AND MAGNET EFFECT

Abstract

The European Union (EU) has a unique "sui generis" structure. However, it is a big mistake to approaching for the EU "sui generis" only because of its structure. The EU was built on crises in the crises area. Also the development process of the EU is full of crises. This aspect also has a unique memory. The EU was founded in a devastated geography that had seen two world wars. Nevertheless, the EU has succeeded in transforming the causes of war into elements of peace. In this way, it ran a difficult process and became the most successful of the attempts to unite the continent. The political crises of the EU began in 1954 with the rejection of The Treaty establishing the European Defence Community and spread over a period of sixty-five years till to the Brexit process. Therefore, the EU has a wide map of crises. A formation that becomes more and more united with polarization, that gets closer with distance, and strengthened by crises can be explained by associating with the "magnet effect". This article aims to give a different perspective to the history of European integration by explaining the success of the EU in the process of enlargement and deepening, its political life and importance despite the great crises.

Key Words: Europe, European Union, European Integration, crisis, magnetization effect, magnetic area.

---

* Yüksek Lisans Öğr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı.
yavuz.yigit@ogr.deu.edu.tr / yigit.yavuz@hotmail.com

GİRİŞ

Avrupa Birliği, kanlı dönemlerin, yıkıcı savaşların ve bu yıkıcılığın etkisinde harap düşmüş bir coğrafyanın üzerinde temelleri atılan bir "ideal" projesidir. Ancak bu ideal I. ve/veya II. Dünya Savaşı'nın yıkıcılığı sonrası tecrübe edilmiş ve düşünölmüş bir girişime ait değildir. "Birleşik Avrupa" ideali, kıtanın uzun ve kanlı tarihinde sürekli olarak gündeme gelmiş bir konudur. Kutsal Roma İmparatorları, Napoleon, Hitler ve diğerleri bazen kanlı girişimlerle bazen de ideolojik temeller ile kurulacak ittifaklar üzerinden kıtada birliği yaratmaya çalışmışlardı. (Dinan, 2008: 17) Ancak II. Dünya Savaşı sonrası büyük savaşın yıkıcılığı yalnızca insan nüfusunu değil, yaşama dair tüm fonksiyonları yok etmeye başlayınca somut bir girişimin gerekliliği hissedildi. 'Altılar Avrupası' olarak adlandırılan Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg ölkeleri iki dünya savaşının da en önemli nedenlerinden birisi olan "Ruhr" bölgesinin kömür ve çelik yataklarını ekonomik iş birliğinin odağına yerleştirdi. Paris Antlaşması girişimi ve Schuman Deklarasyonu sonucunda Avrupa, birlik temelinde buluşmuş oldu.

Uzun yıllar birbirleri ile savaşmış ve düşman ilişkileri yaşamış olan devletler ve halklarının, bir anda birlik çatısı altında barış içinde yaşamaları beklenemeyeceğinden birlik ideali uzun bir sürece ve ekonomik bağlılık temelinde yayıldı. Krizlerle doğan Avrupa, birleşme hareketi içinde doğan krizleriyle büyüdü, genişledi ve derinleşti. 1954'te Avrupa Savunma Antlaşması'nın reddi ile başlayan 'topluluk içi krizler', Birleşik Krallık'ın üyelik başvurusunun reddi, Ortak Tarım Politikası müzakereleri ve Boş Sandalye Krizi, Bütçe, Petrol, Para Krizleri vb. krizler ile devam etti. Günümüzde, 2008'den 2020'ye uzanan Euro bölgesi krizi, 2010'dan 2020'ye uzanan Suriye Mülteci Krizi ve 2013'ten 2020'ye uzanan 'Brexit' gibi muamma bir sürecin yanı sıra 2020'de küresel boyutta patlak veren, COVID-19 krizi ile Avrupa siyasetinin krizler haritası hâlen geniş bir gündeme sahiptir. Savaş coğrafyasında, krizler üzerine kurulan bu yapının krizler ile büyümesi tahmin edilemez değil, aksine beklenen bir 'teamöl' olmuştur. Öyle ki Avrupa genişlemesi ve derinleşmesi, her yeni krizle daha da süratlenmekte veya yeni bir şekil almaktadır. Sözü nü etmek gerekir ki Avrupa entegrasyonu süreci ve mıknatıslanma etkisi analizi bu anlamda birbiriyle benzerlik gösteren bir teşbihtir. En basit anlatımıyla, kutup uçları ile birbirini itme ve çekme özelliğine sahip cisme mıknatıs, gösterdiği etkiye ise mıknatıslanma etkisi denir. Manyetik alan ise mıknatısın gösterdiği kuvvetten, itme ya da çekme yapılan, mıknatısı çevreleyen bölgedir. Bu alan, mıknatıslanma etkisinin yaşandığı ve bu etkinin sonuçlarının gözlemlendiği yerdir. Manyetik alan bir başka nesneyi etkileyebilen bir alandır ve bu alanı zayıflatan, itilen maddeler diamanyetik, çekme kuvveti göstererek alanı nispeten sıkılaştıran maddeler paramanyetik, güçlü bir çekim kuvveti göstererek alanın şiddetini önemli ölçüde arttıran maddeler ise ferromanyetik özellikler gösterir. (Lucas, 2015)

Dolayısıyla, Avrupa Birliği entegrasyon süreci manyetik özellikler gösteren, mıknatıslanma etkisiyle teşbih edilebilecek bir süreçtir. Avrupa Birliği mıknatıs, mıknatısın kutupları hedefler ve krizler, mıknatısın manyetik alanı ise entegrasyon sürecidir. Bu noktadan hareketle bu çalışma, yaşanan krizlerin Avrupa Birliği entegrasyon sürecinde nasıl bir etki yarattığı sorusunu ampirik bir yaklaşımla tartışacaktır. Çalışma ayrıca Avrupa entegrasyonunun geleceğine dair bilimsel bir öngörü getirmeyi amaçlamaktadır. Makale, üç bölümden oluşmakta olup, ilk bölümde Avrupa entegrasyonu ile ilişkilendirilen mıknatıs ve manyetik özellikleri basit düzeyde açıklanarak, okuyucuya çalışmanın analiz uygulamasına dair ön bir bilgi vermeyi amaçlamaktadır. İkinci bölümde Avrupa entegrasyonuna yön veren akımlar incelenmektedir. Üçüncü bölümde ise Avrupa Birliği entegrasyon sürecinde yaşanan krizler ve bu krizlerin diamanyetik, paramanyetik, ferromanyetik etkileri kronolojik olarak incelenmiş; son bölümde ise Avrupa Birliği'nin gösterdiği reaksiyonlar analiz edilerek krizlerin ekseriyetle paramanyetik ve ferromanyetik özellikleri taşıdığı saptanmıştır. Doğasına uygun olarak ferromanyetik etki hızlandırıcı ve belirgin kazanımların olduğu, paramanyetik etki pozitif hareketlendirme ve nispi kazanımların olduğu, diamanyetik etki ise durağanlaştıran/uzaklaştıran negatif özellikleri ile ele

alınmıştır. İncelemeler ışığında, yaşadığı krizler sonrası genişleme dalgası yaratan, derinleşmeyi hızlandıran ya da entegrasyonu yavaşlayan Avrupa Birliği'nin yaşadığı son krizlerden de güçlü bir entegrasyon hareketi ile çıkacağı savunulmaktadır. Çalışmada kriz kavramı ontolojik olarak ele alınmış olup, içsel ve dışsal kriz ayrımı yapılmamıştır. Ayrıca çalışmada, krizlerin entegrasyon sürecinde gösterdikleri etkinin sağlıklı analizinin yapılabilmesi adına ele alınan krizler sonuçlanmış süreçlerden seçilmiştir. Kriz ya da süreç hâlinde olan kimi güncel konular dolayısıyla ele alınmamıştır. Betimleme, açıklama ve karşılaştırma yöntemleri kullanılarak, yöntem ve içerik yönünden hem ampirik çalışma eksikliğini gidermeyi hem de bilimsel perspektifi çeşitlendirmeyi amaçlayan çalışma, çok yönlü analizleri ile de Avrupa Birliği'nin siyasi geleceğine dair ampirik nitelikli bir kriz tarihi taraması niteliği taşıyacaktır. Bu anlamda çalışmanın literatüre özgün bir katkı yapması ve devam eden çalışmalarda kriz etkilerinin saptanabilmesi için yeni bir analiz metodu yaratması hedeflenmektedir.

I. MIKNATIS VE MANYETİK ÖZELLİKLER

Mıknatıslar, çevresinde manyetik bir alan oluşturan, kuzey ve güney olmak üzere iki kutba sahip cisimlerdir. Görünmez bir kuvvet ile etki alanına giren kimi maddeleri çekme özelliği gösterirken kimi maddeleri itmektir. Manyetik alan çevresinde çekme ve itme oluşan alandır ve bu alandaki maddenin özelliklerine göre hareket hızında yaşanan değişim mıknatıslanma etkisidir. Çalışmada, Avrupa Birliği mıknatıs, entegrasyon süreci manyetik alan, yaşanan krizler ise manyetik alan içerisinde yaşanan etkileşim olarak teşbih edilecektir.

Bu noktada, analiz düzeyinde yer vereceğimiz üç sınıf manyetik etki; ferromanyetizma, paramanyetizma ve diamanyetizmadır. Bu bölümde çalışmanın analiz argümanı olan diamanyetik, paramanyetik ve ferromanyetik etkiler ön okuma niteliğinde, temel seviyede açıklanacaktır.

I. I. *Diamanyetik, Paramanyetik ve Ferromanyetik Etki*

Diamanyetik maddelerin manyetik kuvvetleri negatiftir, dolayısıyla diamanyetik etki mıknatısın manyetik alanının ters yönünde bir alana sahiptir. Diamanyetik etki, uygulandığı alanın duyarlılığının ve hareketinin düşmesine yol açar. (Goldman, 2006: 10) Dolayısıyla diamanyetik etkilerin manyetik alan içerisinde edineceği konum, negatif yönlüdür. Zira Lenz Yasası'na göre, dışarıdan uygulanan kuvvet, diamanyetik maddelerce manyetik alanın aksi yönünde bir değişime neden olur. (Stefanita, 2012: 6)

Paramanyetizma, diamanyetizmin aksine hareketlendirici niteliği dolayısıyla madde için daha önemli bir özelliكتir. (Evans ve Heller, 2003: 7) Paramanyetik maddelerin kuvvetleri, manyetik alana paralel yönlüdür, bu mıknatıslanma kuvveti zayıf şiddetli de olsa alanı sıkılaştıran bir çekimdir. (Stefanita: 7) Bu hâliyle manyetik alanda hareketlendirici sonuçlar yaratan, çekme kuvveti gösteren maddeler paramanyetik özellikler taşımaktadır.

Ferromanyetik maddeler manyetik alan içerisinde oldukça güçlü etkileşime sahip maddelerdir. Diamanyetizmadan da paramanyetizmadan da daha kuvvetlidir. (Evans ve Heller: 8) Yarattığı etki pozitif yönlü büyük bir hareketlenmedir. Ferromanyetik etki, hızlı ve yoğun bir mıknatıslanmaya yol açar ve manyetik alanının paralelinde, güçlü bir etki yaratır.

Tablo.1: Farklı Manyetik Türlerin Tipik Manyetik Duyarlılık ve Özellikleri

MANYETİK TÜR	DUYARLILIK/ETKİ
Diamanyetik	Küçük ve Negatif
Paramanyetik	Küçük ve Pozitif
Ferromanyetik	Büyük ve Pozitif

Kaynak: Tablo.1, manyetik türlerin duyarlılık ve etki türleridir. "Magnetic Materials.", R. D. Rawlings (Ed.), *Material Science and Engineering* içinde s.53 kitabından uyarlanmıştır.

Tablo.1’de manyetik türlerin etkileri üzerinde yalın bir gruplama yapılmıştır. Tabloya göre diamanyetik etkileşimin sonuçları küçük ve negatif yönlü, paramanyetik etkileşimin sonuçları küçük ve pozitif yönlü, ferromanyetik etkinin sonuçları ise büyük ve pozitif yönlüdür. Çalışmada doğasına uygun olarak diamanyetik etki, Avrupa entegrasyonu sürecinde yaşanan krizlerden ekonomik ve siyasi entegrasyon hedefine yönelik durağanlaştıran dolayısıyla olumsuz sonuçlar doğurduğu saptanan krizler için kullanılacaktır. Paramanyetik etki, ekonomik ve siyasi entegrasyonu hedefine yönelik hareketlendirici dolayısıyla nispi olumlu sonuçlar doğurduğu saptanan krizler için kullanılacaktır. Ferromanyetik etki ise ekonomik ve siyasi entegrasyonu hedefine yönelik hızlandırıcı dolayısıyla son derece olumlu sonuçlar doğurduğu saptanan krizler için kullanılacaktır.

II. AVRUPA BİRLİĞİ ENTEGRASYON TEORİLERİ

Entegrasyon, birçok ayrı alanda gerçekleşebilen yetki devri esasına dayanan bir iç içe geçme sürecidir. Devletler, yetkilerini ve beklentilerini bir üst otoriteye devrederek ortak çıkar esasına göre hareket ederler. Dolayısıyla entegrasyon sonucunda, var olan kurumlar üzerinde yeni bir siyasal topluluğu doğurur. (Waterlow ve Haas, 1969: 16) Avrupa Birliği’nin entegrasyonu ekonomik ve siyasi temelli bir süreçtir. Avrupa entegrasyonu ekonomik alanda başlamış, zamanla siyasi alanda da devam etmiştir. Schuman Deklarasyonu ve akabinde Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nu (AKÇT) kuran Avrupa Altıları kömür ve çelik sektöründe başlattığı entegrasyon hareketini 1957 Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu kurmuş ve ekonomik iş birliğini diğer tüm sektörlerle de yaymayı hedeflemiştir. Siyasi entegrasyonu Avrupa Birliği’nin nihai hedefi olarak tasarlayan kurucu ideoloji bu sürecin öncelikle ekonomik entegrasyonun başarısıyla mümkün olacağını öngörmüştür. Dolayısıyla Avrupa Birliği entegrasyon süreci ekonomik temelde başlamıştır. Entegrasyon teorileri ise hem ekonomik iş birliği alanına dahil olarak genişleyen hem de siyasi iş birlikleri ile derinleşen Avrupa Birliği’nin entegrasyon sürecini açıklamakta ve bu sürece yön vermektedir.

Federalizm

‘Avrupa Birliği’ tanımına ve tamamına önemli ölçüde etki eden federalizm, birliğin yapısına ve geleceğine yönelik normatif bir tutum içerisindedir. Ana odak savaşın nedenlerini barışın unsurlarına çevirmektir. Federalistler, genişlemeyi basit bir süreç olarak görerek daha çok anayasal ilkelerin hazmedilmesi, Avrupa değerlerinin ve üst kimliğinin kabullenilmesinin esas süreç olduğunu savunur. Birliğin genişlemesinden çok derinleşmesinin önemi üzerinde duran federalistler, Birlik kurumlarının ve Birlik politikalarının ulaştığı federal, konfederal niteliklerin arttırılmasını öncelikleşlerdir. (Burgess, 2009: 40) Bu yönüyle federalizm, idealizmin etkisinde Kantçı bir “daimî barış” hedefindedir. (Soyaltın, 2015: 19)

Winston Churchill’in Zurich Üniversitesi’nde yaptığı konuşma¹ ile ateşlenen Pan-Avrupa ideali kıtayı birleştirme girişimlerini hızlandırmıştır. Özellikle Altiero Spinelli ve Jean Monnet, “Avrupa Federasyonu” fikrinin savunucuları olarak öne çıkmaktadır. Her iki ismin de nihai hedefleri “Avrupa Federasyonu” ve kıtanın ortak sorunlarına yönelik kurumsal mekanizmaların oluşturulması olsa da yöntem yönünden farklılaşmaktadırlar. Monnet fonksiyonalizme yakın “kurumsalçı” ve “tecrübi” süreçten yana iken, Spinelli katı bir federalizmin (*hard-core federalism*) sözcüsü konumundadır. Monnet’in federalizmi ekonomik temelde başlayarak diğer tüm ekonomik sektörlerle yayılacak ve bu ekonomik bağlılık nihayetinde siyasi entegrasyonu getirecektir, entegrasyon süreci krizlerden

---

¹ Winston Churchill’in, Zurich Üniversitesi’nde yaptığı “*Let Europe arise!*” konuşması kuruluşa giden yolda, entegrasyon ateşinin yakıldığı önemli bir kilometre taşı olarak kabul edilir. Konuşmada, küçük ulusların ancak ortak bir amaç etrafında birleşerek büyük devletlerle rekabet edebileceği ve bunun için Avrupa Birleşik Devletleri’nin kurulmasının kıtanın geleceği açısından hayati olduğu vurgulanmıştır. (Churchill, 1946)

beslenerek devam edecek ve yap-öğren metoduna dayalı tecrübi bir süreç yaşanacaktır. (Arısoy, 2010: 1202) Monnet'in ihtiyatlı federalizmine karşın Spinelli, daha hızlı ve keskin uygulamalı (hard-core) bir federalist tutumdan yanadır. Kurumların daha güçlü federal yapılarda olarak etkin bir rolde olması ve federal yapının giderek güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. 1987 Tek Avrupa Senedi bu girişimlerin bir sonucudur.

Yeni İşlevselcilik

Ernst Haas ile 1950'li yılların sonlarında entegrasyon sürecini açıklamak üzere ortaya çıkan teori, sektör bağılıkları temelindedir. Entegrasyon, ulusal siyasi aktörlerin var olan yetkilerini zaman içerisinde ulusüstü nitelikli yeni bir üst otoriteye devretmeye ikna olmaları sürecidir. (Haas, 1958: 16) Bir ekonomik sektörde başlayacak iş birliği, zamanla diğer ekonomik sektörlere de yayılacak genişleyen iş birliğinin yayılma etkisi (*spill-over*) siyasi entegrasyona ulaşacaktır. Diğer önemli temsilcilerinden Leon Lindberg ve Joseph Nye yöntem yönünden farklılaşmalar yaşasa da (güçlendirilmiş kurumlar ve esnek yayılma etkisi (*spill-over*), süreç mekanizması, entegrasyon potansiyeli vb.) teori; düşük politika (*low politics*) denen nispeten daha önemsiz alanlarda başlayacak olan iş birliği hareketlerinin entegrasyona giden yolda önemli bir aşama olduğunu önceler. Haas'ın tanımının aksine, entegrasyon ulusların karar alma süreçlerini ortak şekilde yürütecekleri bir mekanizmaya devredilmesine ikna oldukları bir süreçtir. (Lindberg, 1963: 6)

Ekonomik entegrasyon olmaksızın siyasi ve askeri entegrasyonlar mümkün değildir. Dolayısıyla, iş birliğini arttıracak unsurların fonksiyonel iyileştirmeler olduğunu genişlemenin iş birliğini ve yayılma (*spill-over*) hızını yavaşlattığını savunur. Dolayısıyla Yeni İşlevselcilik, genişlemenin plansız bir şekilde yürütülerek yalnızca üyelik müzakerelerinin sonucuna göre hareket etmenin yanlış bir entegrasyonu doğuracağını, faydacı olmayan üyeliklerin yavaşlama getireceği üzerinde durur. Birliğin ekonomik çıkarlarına uygun ülkelerle entegrasyon sağlanmalıdır. Olduğu gibi gelişen ve işleyen bir barış sürecinin yönetimi değil, kâr/zarar analizine dayalı "faydacı" anlayış esastır. (Soyaltın: 11) Zaten, entegrasyonun getirilerinin farkına varan tüm siyasi partiler, sektör grupları vb. aktörler arzu, hedef, sadakat ve beklentilerini ulusal hükümetlerden ziyade oluşturulacak yeni karar alma otoritelerine doğru çevirecek, bu entegrasyonun seyri için de itici bir güç olacaktır. (Haas: 9–10) Yeni İşlevselci teori, Avrupa entegrasyonunu Soğuk Savaş sürecinde SSCB genişlemesine ve tahakkümüne karşı bir korunma yolu ya da tepki olarak geliştiğini savunduğu için 1990 sonrası Avrupa entegrasyonunu açıklayamamaktadır. (Haas: 27; Karacasulu, 2007: 89) Haas, en önemli temsilcisi olmasına ve daha sonraları revizyon çalışmaları yapmasına rağmen teoriyi terk etmiştir. Fakat Yeni İşlevselcilik hâlen Avrupa entegrasyonunun önemli teorilerindedir.

Hükümetlerarasıcılık

Avrupa entegrasyonu teorileri arasında "klasik realizmin" etkisinin görüldüğü, özellikle "Boş Sandalye Krizi" sonrası diğer teoriler karşısında güç kazanmış olan teoridir. En önemli temsilcisi olan Stanley Hoffmann, Fransız Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle ve onun 1960'lı yıllardaki ulusal politikalarından etkilenerek entegrasyon sürecine yön veren ana unsurun "ulusal aktörler ve faktörler" olduğunu savunmuştur. Devletler, ulusal çıkarları neyi gerektiriyorsa ona göre ve ona uygun olarak entegrasyonu yönlendireceklerdir, dolayısıyla savunma ve güvenlik gibi yüksek önemdeki ulusal politikalarda entegrasyona sıcak değillerdir. (Hoffmann, 1966: 868) Teori, yeni işlevselciliğe getirilmiş önemli bir eleştiri niteliği taşır. Buna paralel şekilde 1960'ların ikinci yarısı itibarıyla yaşanan gelişmeler Hükümetlerarasıcılık teorisinin Yeni İşlevselcilik teorisine karşı bir zafer elde ettiğini ortaya koymuştur. (Akgül Açıkmeşe, 2004: 11) Bakanlar Konseyi'nin karar alma sürecindeki etkisi, hâlen "yüksek politika" (*high politics*) konularında ulusüstü bir birlik politikasının uygulanamaması gibi nedenlerden ötürü "hükümetlerarasıcılık" teorisi en önemli entegrasyon teorilerinden biridir.

Liberal Hükümetlerarasıcılık

Andrew Moravcsik'in *Tek Avrupa Senedi, Ortak Pazar* vb. girişimlerden yola çıkarak oluşturduğu teori tamamlayıcı bir niteliktedir ve Moravcsik'ten başka bir temsilcisi bulunmamaktadır. Entegrasyonun geleceği Hükümetlerarasıcılık teorisiyle açıklanabilir fakat teori, entegrasyon sürecinin bugününü açıklamakta yetersizdir. (Moravcsik, 1993: 483) Zira entegrasyon, yalnızca devletlerin ulusal çıkarları ile değil aynı zamanda bireylerin ve baskı gruplarının çıkarlarıyla uyumlu olarak şekillenmektedir. (Moravcsik, 1991: 21) Örneğin Ortak Pazar, ekonomik ve parasal birlik vb. iş birliklerinin sağlanması Avrupalı iş adamlarının vakti ve nakdi kayıpların önüne geçme isteği ve baskısıyla hızlanmıştır. Özellikle, Avrupa Sanayicileri Yuvarlak Masası (*European Round Table of Industrialists*) inisiyatifinin devlet liderleri üzerindeki baskısının rolü çok büyüktür. Avrupa entegrasyonunun geçmişi ve geleceği, Birliğe egemen hükümetlerin (*Almanya, Fransa vb.*) ulusal çıkarlarına, pazarlık güçlerine ve ticari çıkar gruplarının etkisine bağlıdır. (Akgül Açıkmeşe: 18) Moravcsik, *Tek Avrupa Senedi*'nin Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık hükümetlerinin çıkarlarının örtüşerek imzalanabildiğini; bu çıkarların ise ekonomik temelde oluşunun üzerinde durur. Dolayısıyla entegrasyon sürecinin liberal ve hükümetlerarası şekilde kurumsallaştığını savunur. (Moravcsik: 21) Bir bakıma oluşturulan bu kurumlar, devletlerin iç siyasette pazarlık gücünü arttıran yapılardır. Hükümetlerin, bir üst kuruma yetki delegasyonu yapmalarındaki temel motivasyonları çıkar birliği yapılan antlaşmaları koruyabilmektir. Böylece hükümetler, hem diğer devletler ile hem de iç siyasette ulusal muhalefetle sorun yaşamaksızın salt iş birliği çabası içerisinde bir görüntü vermiş olurlar. (Moravcsik, 1998: 3–4) Söyleyebiliriz ki Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisi, entegrasyon sürecinin niyetine ve saflığına dair getirilmiş önemli bir eleştiri niteliği taşımaktadır. Teorinin ışığında, Avrupa entegrasyonunun kıtanın barışı ve ulusların zenginliği için nihai bir hedef olmasından ziyade baskı ve çıkar gruplarının güdümünde ekonomik bir yönelim olduğu analiz edilebilir.

III. MANYETİK BİR ALAN: KRİZLERİYLE AVRUPA BİRLİĞİ ENTEGRASYON SÜRECİ

Avrupa entegrasyonu ve Avrupa Birliği'ne uzanan süreç, *Schuman Deklarasyonu*'nun akabinde *1951 Paris Antlaşması*'nin imzalanması ile başlamış ve *Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu*'nun kurulması ile kurumsallaşmıştır. Kuruluş yıllarında Avrupa'daki ve dünyadaki siyasi ortam, savaş sonrası oluşan belirsizlik ve kaos içindeydi. I. Dünya Savaşı sonrası dünya siyaseti *Wilson Prensipleri, Milletler Cemiyeti* vb. idealizm akımı etkisinde dizayn edilen çeşitli uluslararası iş birliği girişimlerine ve barışı korumayı öncelleyen hükümetlerarası organizasyonlara sahne oldu. Fakat idealizm ve doğrultusundaki girişimler *1929 Ekonomik Buhranını*, Almanya, İtalya, Japonya gibi ülkelerin saldırgan politikalarını ve en önemlisi de II. Dünya Savaşı'nı önleyememiş; dolayısıyla önemli bir güç kaybı yaşamıştır. Zayıflayan idealizm karşısında güç bulan realist siyaset II. Dünya Savaşı'nı ve sonuçlarını doğurmuş, savaş sonrası siyasi ortamın geleceği artık normatif bir idealist çizgide değil, realist bir çizgide oluşmuştur. Süratle kutuplaşan ve bloklar siyasetine dönüşen siyasi ortamda askeri boyutta güç maksimizasyonu öne çıkmıştır. (Herz, 1981: 239) İşte böylesi kaotik bir ortamda 'idealist' bir barış projesi olarak *Avrupa Birliği*, kanlı savaşların yaşandığı harap bir kıtada hayat bulmuştur. Savaş üzerine, savaş nedenlerinin dönüşümüyle ve kriz tabiatı ile kurulan Avrupa Birliği'nin genişleme ve derinleşme sürecinin de kaotik bir yapıdan farklı olması tahmin edilemez değildi.

III. I. Entegrasyon Süreci Krizleri ve Etkileri

Kurulduğu günden bu yana türlü krizlerle mücadele eden Avrupa Birliği, ulusüstü entegrasyon hedefini korumaktadır. Çalışmanın bu bölümünde Avrupa Birliği'nin manyetik alanı olarak betimlenen entegrasyon sürecinde yaşanan krizler açıklayıcı bir yöntem ile ele alınacak olup, işlenen krizlerin Birlik yapısına ve geleceğine dair yansıttığı ferromanyetik/paramanyetik/diamanyetik özellikler analiz edilecektir. Bu çaba aynı zamanda Birliğin geleceğine dair önemli bir tahayyül zemini hazırlayacaktır.

Avrupa Savunma Antlaşması'nın Reddi (Pleven Planı) – 1954

“Avrupa Topluluğu, tarihi bir başarısızlık ile başlar...”

Andrew Moravcsik'in Avrupa entegrasyonuna yönelik yaptığı bu çarpıcı analiz Avrupa entegrasyonu anlamak için çok önemli bir tanımdır. Bahse konu başarısızlık, *Avrupa Savunma Topluluğu'nun reddedilişidir*. (Dinan, 2008: 92) Dolayısıyla bu ret, Avrupa entegrasyonu tarihinin ilk krizidir. Savaş sonrası yeni dönemde oluşan bloklar ve kolektif savunma örgütlerine benzer bir oluşumun Avrupa'da da örgütlenmesi gerektiğine inanan Fransa Başbakanı *René Pleven* “*Avrupa Savunma Topluluğu*” (AST) fikrini Fransa Ulusal Meclisi'ne sundu. *Pleven* ve *Jean Monnet* tarafından hazırlanan plan, federalist argümanlar içeren bir yapıdaydı. Plan ilk olarak tek bir siyasi ve askeri otorite altında birleşik bir Avrupa ordusu oluşturmayı, ikinci olarak ise üye devletlere ve Birliğe karşı sorumlu olacak bir “*Savunma Bakanlığı*” öngörüyordu. (Gözkaman, 2014: 7–8)

Büyük tartışmalara sahne olan bu plan sonucunda Avrupa Savunma Topluluğu Antlaşması, 27 Mayıs 1952'de Paris'te imzalandı. Monnet bu imzanın sonucunda Almanya'nın yeniden silahlanacak olmasının ekonomik entegrasyonun siyasi aynı zamanda da askeri entegrasyona da dönüşebilmesi açısından önemli bir fırsat olarak görüyordu. Fakat Avrupa Savunma Topluluğu Antlaşması imza sürecinin ardından özellikle Fransa'da önemli bir muhalefetle karşılaşmış Ağustos 1954'te ise mecliste yapılan oylamada reddedilmiştir. Almanya'nın yeniden silahlanması ve güçlenmesi tahayyülü Fransızları rahatsız etmiş, askeri bir rekabeti doğuracağı endişesi ile bu plana sıcak yaklaşmamışlardır. Ayrıca, bu tarz bir girişim diğer üye ülkeler ile ortak bir karar alma süreci doğurması da bir başka tereddüt ve ret sebebi olmuştur. Sonuç itibari ile başarısız bir girişim olsa da bu kadar kısa süre içerisinde “savunma” gibi yüksek politika (*high politics*) alanına dâhil bir konunun dahi ulusüstü bir yapı ile ilişkilendirilerek kurumsallaştırılması çabası önemlidir. Bu girişimin Avrupa için henüz erken olduğu ortaya çıkmış olsa da bundan sonrasında yapılacak benzeri girişimler için önemli bir referans olacaktır. (Efe, 2010: 41) Avrupa Savunma Topluluğu'nun reddedilmesinin hemen sonrasında, Haziran 1955'te Dışişleri Bakanlarının katılımıyla yapılan ünlü *Messina Konferansı* entegrasyon yolunda çok önemli bir eşiktir. Öyle ki Messina, Avrupa entegrasyonunun, Schuman Deklarasyonu sonrası, ikinci doğuş manifestosu niteliğindedir. (Dinan, 2008: 95) Monnet'in yerine yapılan atama sonrasında Bakanların ekonomik entegrasyona dair kimi teklifleri tartışıldı ve bir “*Atom Enerjisi Topluluğu*” (*Euratom*) kurulması yönünde fikir birliği sağlandı.

Krizin hemen sonrasında, olumsuz etkileri örtebilmek ve entegrasyon motivasyonunu koruyabilmek adına atılan adımlar olumlu sonuçlar doğurmuştur. Messina ile yaratılan ruh Avrupa'ya enerji alanında ulusüstü bir kurum oluşturmuş; entegrasyon yolunda çok önemli bir adım atılmıştır. Kriz, henüz emekleme aşamasındaki Avrupa entegrasyonu için başlangıçta bir hayal kırıklığı yaratsa da hemen ardından başlatılan yeni girişimler adeta hızlı bir yakınlaşma çabasına sahne olmuştur. Dolayısıyla kriz, Avrupa entegrasyonu için belki de ilk kilometre taşı niteliğindedir. Söyleyebiliriz ki, krizin etkileri Avrupa entegrasyonu için ferromanyetik bir niteliktedir.

Birleşik Krallık'ın Üyelik Başvurularının Reddi ve EFTA'nın Kuruluşu – 1963 / 1967

Avrupalı devletler, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile birlikte kömür ve çelik alanında başlayan ekonomik iş birliğinin yarattığı olumlu etkileri diğer tüm ekonomik sektörlerde de görmek ve var olan iş birliğini ulusüstü bir seviyeye taşımak üzere hedef belirledi. *Altılar Avrupası* uzun süren müzakereler neticesinde, 1957 yılında *Roma Antlaşması'nı* imzaladı ve *Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu* (AET) kurdu. Messina Konferansı'na davet edilen fakat daveti geri çeviren *Birleşik Krallık*, ülke ekonomisinin ve sektörlerinin yönünü değiştirecek herhangi bir ortaklığın içerisinde bulunmak istemiyordu. Roma Antlaşması müzakereleri sürecinde Birleşik Krallık, kendisinin dışarıda kaldığı böylesi bir oluşumun ekonomik çıkarlarına ters düşeceği endişesi ile girişime şiddetle karşı çıktı ve

antlaşmanın yapılmaması için çeşitli temaslarda bulundu. İş birliğinin hükümetlerarası düzeyde ve sadece sanayi ürünleriyle sınırlı kalmasını öneren Birleşik Krallık, tüm itirazlarına ve ikna çabalarına rağmen Roma Antlaşması'nın imzalanmasına engel olamadı. *İngiliz Uluslar Topluluğu*'ndan (*Commonwealth*) vazgeçmek istemeyen Birleşik Krallık, gösterdiği muhalefete rağmen kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ile birlikte oluşan Avrupa ekonomik bölgesinin dışında kalmış oldu. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun ardından Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Euratom girişimlerinin de başarısı, Birleşik Krallık'ı harekete geçirmiş ve neticesinde Avrupa Ekonomik Topluluğu dışında kalan Avrupa ülkeleri ile birlikte (*İsveç, İsviçre, Avusturya, Portekiz, Danimarka, Norveç*) Avrupa Topluluğu'na rakip; ulusal yetkilere sınırlama getirmeyen, liberal bir Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi'ni (EFTA) kurmuştur. (Saygın ve Ultan, 2016: 72) Kıtayı birleştirme girişimi olarak başlayan süreçte, bir anda birbirine rakip iki benzer topluluk oluştu ve Avrupa – Birleşik Krallık ilişkileri kısa süreli türbülansa girdi. Fakat ilerleyen süreçte *Avrupa Ekonomik Topluluğu* alanının dışında kalmak istemeyen Birleşik Krallık, 1961'de Avrupa Topluluğu'na (AT) üyelik başvurusunda bulundu. Birleşik Krallık'ın başvurusunun arkasında savaş sonrası dönemde yaşanan mali sıkıntılar ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Fransa çıkarlarına hizmet edecek bir bölgesel ittifaka dönüşmesini engelleme amacı vardı. (Sokullu, 2017: 14) Fakat başvuru Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'un muhalefeti ile reddedildi; ilişkilerde kriz dönemi yeniden başladı. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Birleşik Krallık'ın yakın/tarihi ilişkiler içinde olması ve müttefik görüntülerinin ABD'nin kıtaya müdahil olması ihtimalini beraberinde getirmesi, ulusal politikaların savunucusu de Gaulle'nin önemli endişelerindendi. Birleşik Krallık'ın ilk başvurusu böylelikle de Gaulle'nin muhalefeti sonucu reddedildi. İlk başvurunun reddinden sonra mali açmazlarına çözüm arayışı içinde olan Birleşik Krallık, ekonomik temelli nedenler ile 1967 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'na yeniden üyelik başvurusunda bulundu. Dönemin Başbakanı Winston Churchill ile de Gaulle'ün ilişkileri bir önceki başvuruya göre sürecin daha olumlu seyretmesine yakın olsa da stratejik çıkarların uyumsuzluğu, ABD kuşkusu ikinci başvurunun da Fransa vetosu ile reddedilmesine neden oldu.

Charles de Gaulle'ün 1969 yılında devlet başkanlığından istifası sonrası Birleşik Krallık'ın Avrupa Toplulukları'na üyelik yolu açılmış oldu. Charles de Gaulle yerine başkanlığa gelen Georges Pompidou, Birleşik Krallık'ın üyeliğine olumlu yaklaşıyordu. 1970'lerde uluslararası ekonomi ve piyasalar büyük bir sıkıntı içindeydi; küresel petrol krizi Avrupa'nın mali hedeflerini gecikmeye uğratmıştı. Petrol Krizi'nin getirdiği buhran içinde hem Avrupa Toplulukları hem de Birleşik Krallık çözüm yolları arıyordu. EFTA, Avrupa Toplulukları'nın gücüyle rekabet edemiyor; İngiliz Uluslar Topluluğu (*Commonwealth*) yeterli bir alternatif olamıyordu. Dolayısıyla Birleşik Krallık için Avrupa Toplulukları üyeliği bir tercih değil, zorunluluktaki. Nihayetinde 1973 yılında, Birleşik Krallık ile birlikte Danimarka, İrlanda Avrupa Toplulukları'na üye oldu.

Yaklaşık on iki yıl süren kriz sonucunda Avrupa entegrasyonunun ilk genişlemesi yaşanmış, Roma Antlaşması ile başlayan kutuplaşma "*Petrol Krizi*" gölgesinde de olsa yakınlaşma ve entegrasyon ile sonuçlanmıştır. Ayrıca başlangıçta bir tepki olarak Avrupa Topluluğu'na karşı rakip olarak doğan EFTA, süreç içerisinde Avrupa entegrasyonunu baltalamak şöyle dursun yaratılan iş birlikleri ile kıtanın refahına ve kalkınmasına yönelik önemli bir ticaret ortağı olmuştur. Hatta öyle ki zaman içinde bazı EFTA üyesi ülkeler Avrupa Birliği'ne katılmış, kimileri üyelik başvurusunda bulunmuş, pek çoğu da oluşturulan Avrupa Ekonomik Alanı'na dâhil olarak yeni bir bütünleşme pratiği ortaya koymuşlardır. EFTA ile Avrupa Birliği arasında araştırma-geliştirme, bilgi teknolojileri gibi önemli sektörlerle dinamik bir ekonomik alan oluşturulması tasarlanmıştır. (Mercan, 2019: 190–191) Monnet'in öngördüğü gibi krizlerle öğrenerek büyüyen Avrupa, yaşadığı bu kriz ile birlikte önemli bir tecrübe yanı sıra başta Birleşik Krallık ve Danimarka olmak üzere pek çok yeni üye ve yeni iş birlikleri tesis edeceği değerli ticari bir ortak kazanmıştır. Dolayısıyla kriz, entegrasyon süreci için ferromanyetik etkiler gösteren önemli bir kilometre taşı niteliğindedir.

Boş Sandalye Krizi – 1965

Avrupa Birliği tarihinin en önemli krizlerinden birisidir. Kriz, birliğin siyasi geleceğine önemli ölçüde etki etmiş ve birlik yapısına dair düşüncelerde değişiklik meydana getirmiştir. Krizin etkileri öylesine büyüktür ki yeni bir entegrasyon teorisinin ortaya çıkmasında direkt etkili olmuştur. (Bkz. *Hükümetlerarasıcılık*, s. 5) Dönemin Komisyon Başkanı *Walter Hallstein*, Ortak Tarım Politikası (OTP) ile ilgili düzenlemeler getiren bir teklif sunmuştu. Teklif, Avrupa Komisyonu'nun ve Avrupa Parlamentosu'nun rolünü ve bütçe üzerindeki yetkilerini genişletmekte idi. Teklif, ulusüstü yapıya uygun şekilde oybirliği usulünden oy çokluğu usulüne geçişi, bütçe yetkisinin Parlamento'ya aktarılmasını ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kendi kaynaklarıyla üretim yapmasını öngörüyordu. (Balkır, 2016: 68) Dinan'a göre zaten hatalı bir tercih olan Hallstein başkanlığı, de Gaulle ile girdiği çatışmalı siyasetten sonra meşruiyetinin sorgulandığı bir hâl almıştı. (Dinan, 2008: 112) Hâl böyle iken, ortaya getirilen teklifin daha ulusüstü bir yapıyı öngörmesi de Gaulle ve Hallstein arasındaki köprüleri tamamen yıktı. Fransa, Ortak Tarım Politikası oluşturulmasına karşı değildi ancak ulusüstü bir yapıyı desteklemiyordu. Zaten Roma Antlaşması'nın getirdiği, Bakanlar Konseyi'nde nitelikli oy çoğunluğu ile karar alma ilkesine de karşı olan *De Gaulle*, devletlerin ulusal çıkarlarına ters düşebilecek politikalarda veto hakkının olmasını istiyor; oy çoğunluğuyla karar alınarak kimi ülkelerin azınlıkta kalmasının yanlış olduğunu savunuyordu.

Hükümetlerarası bir iş birliğini savunan *de Gaulle*, bu nedenlerle 1965'te Fransa'nın Bakanlar Konseyi'ndeki temsilcilerini geri çekti ve ulusüstü yapıyı ciddi bir krize soktu. Konsey ve dolayısıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu, tam yedi ay boyunca Fransa'nın boykotu dolayısıyla karar alamadı. Kriz, ulusal çıkarları tehdit edebilecek durumlarda Konsey'de oylama yapılmamasını, dolayısıyla veto hakkının sisteme dâhil edilmesini öngören bir anlaşma ile sona erdi. Kriz, komisyonun siyasi otoritesini zayıflatarak Topluluk içi karar alma usulünü net bir şekilde hükümetlerarası bir yöne kaydırdı. (Dinan, 2008: 114) *Lüksemburg Uzlaşısı* denilen bu anlaşma ile üye devletler 'hayati ulusal çıkarlar' olarak gördükleri konularda veto hakkına sahip oldu. (Tekeli ve İlkin, 1993: 212) Bu kriz sonucunda Topluluk uzun süre etkin şekilde işleyememiş fakat krizleri aşma noktasında önemli bir tecrübe edinmiştir. Krizin neticesinde Topluluğun siyasi geleceğine dair önemli bir karar alınmış; daha sonra yeniden yakınlaşma sağlanabilse de sürecin "ulusüstü entegrasyon" hedefi yara almıştır. Dolayısıyla söyleyebiliriz ki Boş Sandalye Krizi'nin etkileri temel olarak diamanyetiktir. Bir diğer açıdan ise krizin yarattığı olumsuz havayı dağıtmak ve entegrasyon sürecine yeniden hız vermek amacıyla Avrupalı ülkelerin 1965 yılında imzaladıkları ve 1967 yılında yürürlüğe giren *Füzyon Antlaşması* ile üç ayrı kurum olan *Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu*, *Avrupa Ekonomik Topluluğu* ve *Euratom* tek bir kurum çatısı altında toplanmış; Avrupa Toplulukları (AT) böylece kurulmuştur. (Mor, 2010: 510) Kriz sonrası her ne kadar sürecin niteliğine yönelik hızlandırıcı çalışmalar yapılsa da krizin özünde yarattığı etkinin entegrasyon süreci için diamanyetik etkilerde bulunduğu açıktır. Bir bütün olarak bakıldığında krizin sonuçları paramanyetik özellikler taşıyor olsa da özü itibari ile kriz ve etkileri Avrupa entegrasyonu için diamanyetik özellikler göstermektedir.

Werner Planı Krizi – 1970

Roma Antlaşması ile koyulan hedef ile Topluluk aşamalı olarak gümrük birliği modelinden ortak pazar ve ekonomik parasal birlik modeline geçecekti. Ancak hem topluluk içi yaşanan gelişmeler hem de dünya ekonomisinde yaşanan gelişmelerden ötürü koyulan bu hedef planlanan zamanda gerçekleşemedi. 1969 *Lahey Zirvesi*'nde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye devlet başkanları tarafından Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) için bir rapor hazırlanması talebi Lüksemburg Başbakanı *Pierre Werner*'e iletilmişti. Planın temel amacı Avrupa içerisinde döviz kuru hareketlerine sınır getirmek, ticarete tarife içi/dışı engelleri kaldırmak ve para politikalarına dair merkezi bir karar alma sürecini işletilebilmek için parasal birliğe geçişin aşamalarını belirlemektir. (Erarslan, 2011: 10) Yalın bir

anlatımla rapor, “6 Mart 1970’de Werner tarafından hazırlanmış, on yıl içinde para birimlerinin değiştirilemez konvertibilitesini, sermayenin serbest dolaşımını ve tek bir para birimine geçmeyi önermiştir.” (Bayar, 2014: 213) Werner’in stratejisi siyasi iş birliklerinin arttırılarak parasal birliğe geçişi ön görmesinin yanında Fransa ve Almanya’nın eş güdümlü ekonomi politikaları ve tasarruf tedbirleri uygulamasını öneriyordu. Tam da bu noktada Almanya ve Fransa arasında görüş ayrılıkları yaşandı. Fransa, politikalarda eş güdüm taraftarı olsa da ulusüstü herhangi bir yapının kabulüne taraf olmak istemiyordu. Almanya ve diğer topluluk ülkeleri ise bu planın ideal bir entegrasyon olanağı verdiğini, dolayısıyla önemli bir fırsat olduğunu düşünüyordu. 1972 Paris Zirvesi’nde Ekonomik ve Parasal Birliğin 1980’de yürürlüğe girmesi çağrısı yapılsa da 1970’lerde dünyada yaşanan ekonomik kriz ve petrol şoku sonucu topluluk üyesi ülkeler arasında oluşan derin ekonomik farklılıklar Werner Planı’nın uygulanmasını imkânsız hâle getirdi. Buna rağmen Avrupa Toplulukları, 1980 hedefini kaybetse de 1980’lerin başında “Tek Pazar” hedefini güncelleyerek yeniden gündemine aldı.

Kriz, Avrupa’da özellikle de Almanya ve Fransa gibi iki kurucu ülke arasında önemli bir görüş ayrılığına sahne olmuş, Ortak Pazar ve Ekonomik Parasal Birlik hedefi kaybolmasa da sarkmıştı. Dolayısıyla söyleyebiliriz kriz görüş ayrılıkları doğuran ve belirginleştiren; ‘mıknatısın’ uçlarını birbirinden uzaklaştıran, diamanyetik özellikler gösteren bir krizdi.

İngiliz Bütçe Krizi – 1979 / 1984

Birleşik Krallık ve Avrupa Toplulukları arasında üyelik sonrası ilk somut anlaşmazlık hâli diyebileceğimiz bu kriz Birleşik Krallık’ın süreç boyunca Topluluk ile yaşayacağı görüş ayrılıklarının bir sinyali niteliğindedir. Kriz, “*Paramı geri istiyorum!*” sloganıyla hatırlanan, Birleşik Krallık’ın Avrupa entegrasyonu ile olan en önemli imtihanlarından birisidir. *Margaret Thatcher*, Birleşik Krallık’ın Avrupa entegrasyonuna karşı şüpheli siyaseti ve Topluluk ile “tuhaf ortaklık”² ilişkisini şekillendiren dönemin Başbakanıdır. (Sokullu: 11) Thatcher, Kasım 1979’da gerçekleştirilen Dublin Zirvesi’nde Birleşik Krallık’ın Topluluk bütçesine olan katkısının düşürülmesini istemiştir. (Saygın ve Ultan: 80) Bu talep ile başlayan yaklaşık beş yıllık baskı süreci *Brüksel ve Fontainebleau Zirvesi*’ne kadar devam etmiştir. Thatcher, Birleşik Krallık’ın Topluluk’a katılımından bu yana aldığından çok verdiğini, gelirlerden çok az pay aldığını ve bunun adil bir bütçe paylaşımı yaratmadığını savunmuştur. Thatcher’ın haklılığı konusunda oluşan fikir birliği sonrası Topluluk, Birleşik Krallık’ın katkısı ve kazanımları arasındaki farkın %66’sının iadesini kararlaştırmıştır. (Saygın ve Ultan: 80) Brüksel Zirvesi’nde para iadesi gündeme gelmiş; Fontainebleau Zirvesi’nde ise Birleşik Krallık’ın talebi kabul edilmiştir.

Krizin bu şekilde aşılması ile Birleşik Krallık’ın Topluluğa dair bütçe sorunu ortadan kalkmış oldu. Böylece Birleşik Krallık, Ortak Pazar’a yönelik tutumunu değiştirdi ve müzakerelerde daha yapıcı bir tutum takınmaya başladı. Dolayısıyla bu krizin çözülmesi Ortak Pazar yolunda önemli bir eşikti. Bu nedenle kriz, gerek Birleşik Krallık’ın Topluluğa dair bakışını ılımlı hâle getirmesi, gerek ardından hızlanan Ortak Pazar müzakereleri sebebiyle entegrasyon sürecinde paramanyetik özellikler göstermiştir.

Ortak Pazar Sancıları: Anglo – Alman Krizi ve Eurosclerosis Çıkmazı

Toplulukta ilk genişleme 1973 yılında *Birleşik Krallık* ile beraber *Danimarka* ve *İrlanda*’nın üyelikleri idi. Fakat bu üyelikler, Topluluk için coşkulu bir büyümeden çok küresel krizlerin, petrol şokunun gölgesinde ağır aksak bir adım oldu. 1973 yılında Arap ülkelerinin petrol ambargosu sonucu oluşan küresel şok Avrupa’da ekonomik dengeleri alt üst etmiş, ortak pazar için önemli bir önkoşul olan

² Tuhaf Ortaklık (*Awkward Partnership*): Literatürde Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği’nin 1973 – 1997 arasındaki ilişkilerinin karmaşıklığı ve devamında öngörülemeyen geleceğini ifade etmek için kullanılır. (George, 1998) Kavram, Avrupa Birliği’nin Kuzey ülkeleri ile ilişkileri için de kullanılabilir.

üye ülke ekonomilerinin birbirlerine yakınlaştırılması hedefi kısa vadede imkânsız hâle gelmişti. Çünkü kriz, üye ülke ekonomileri arasındaki farklılıkları derinleştirmiş ve daha da belirgin bir hâle getirmiştir.

Kriz sonrası üye ülkeler, ortak bir petrol paylaşımı mekanizması işletebilmek adına Kopenhag'da toplandı. Birleşik Krallık, petrol paylaşımının şirketlerce yapılmasını savunurken; Almanya ve grubu Komisyon'un petrol dağıtımı üzerinde güçlü bir denetim mekanizması işletmesini savunmuştur. Bu ihtilaf ortamından bir uzlaşma çıkmamış, 'Petrol Şoku' Avrupa Toplulukları içerisinde yeni bir *Anglo-Alman Krizi* doğurmuştur. (Balkır: 70) 1978 yılında yeniden patlak veren Petrol Krizi ile de Avrupa iyiden iyiye durgunluk sürecine girmiş, üye ülkeler entegrasyon sürecini büyük ölçüde boşlayarak iç sorunlarını çözmeye, ulusal ekonomilerini korumaya ve iyileştirmeye odaklanmıştır. Dolayısıyla entegrasyon hızı düşmüş, ortak politika alanlarında iş birliği zayıflamıştır. Bu dönemi Alman ekonomist *Helbert Giersch*, "*Eurosclerosis*" adıyla durgunluk devri olarak nitelemiştir. (1985: 4) *Anglo-Alman Krizi* ve *Eurosclerosis* dönemine rağmen entegrasyon hedefi kaybolmadı ve 1979'da Avrupa Para Sistemi (APS) ile başlayan "*Yeniden Avrupa*" başlığındaki reform tartışmaları önem kazandı. APS'nin kurulması ile oluşan parasal iş birliğinin yeni boyutu, ekonomik ve parasal birlik hedefi için çok önemli bir gelişme oldu. (Balkır: 173) Ekonomik ve Parasal Birlik için, Roma Antlaşması'ndan bu yana öncelikli hedef Ortak Pazar idi. Ancak Ortak Pazara giden yolda karşılaşılan bu engeller, süreci tıkamış; hedefi geciktirmişti. *Eurosclerosis* döneminden çıkış için yapılan reform hareketlerinin belki de en önemlisi *1983 Stuttgart Zirvesi*'nde iç pazarın oluşturulmasının gerekliliği masaya yatırılarak; Komisyon'dan bir rapor talep edilmesi oldu. Komisyon Başkanı *Jacques Delors*'un hazırladığı '*Beyaz Kitap*' ile 'Avrupa Tek Pazarı projesi' resmen başladı. (Balkır: 172) Rapor, iç sınırlardan arındırılmış gerçek bir ortak pazar oluşturulmasını amaçlayarak; mal, hizmet, kişi ve sermayenin serbest dolaşımı önündeki fiziksel, mali ve teknik engellerin kaldırılmasını teklif etmiştir. *Delors*'un *Beyaz Kitabı* 28-29 Haziran 1985'te yapılan zirvede onaylanarak yapılacak reformları belirlemek üzere hükümetlerarası bir konferans kararlaştırılmıştı. Tam bu tarihlerde bir başka önemli adım olarak, sınır kontrollerinin, oluşturulacak alana dâhil ülkeler arasında, kaldırılmasına ilişkin bir antlaşma imza edildi: "*Schenegen Antlaşması*." İlk olarak alana dâhil olan imzacı ülkeler *Belçika, Almanya, Fransa, Lüksemburg ve Hollanda*'dır. Bu antlaşma çerçevesinde imzacı taraflar arası sınırlar esnek hâle getirilmiştir. Dolayısıyla *Schenegen*, hem ekonomik ve kültürel entegrasyon hem de iç pazarın oluşturulması yönünde çok önemli bir adımdır.

Beyaz Kitap çerçevesinde tasarlanan ve 31 Aralık 1992 tarihine dek iç pazarın kurulmasını hedefleyen "Tek Avrupa Senedi" 1986 yılında imzalandı. (Balkır: 174) Senedin 8.A maddesi uyarınca, *Topluluk* amacının kademeli olarak iç pazarın kurulması olduğu ifade edilmektedir. Bu amaç doğrultusunda, Roma Antlaşması hükümlerine uygun olarak malların, kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanması ve oluşturulacak iç pazarın ulusal sınırlardan arındırılması gereklidir. ("Single European Act", 1987: 7) Senet ayrıca Avrupa Siyasi İş Birliği çalışmaları kapsamında Avrupa Konseyi toplantılarını da hukuki zemine oturtarak bu organı da resmileştirmiştir. (Balkır: 175) 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması ile beraber başlayan siyasi ortam, Avrupa Toplulukları için yeni bir misyon doğurmuştur. Sovyetler Birliği tahakkümünden yavaş yavaş kopan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için Avrupa Toplulukları perspektifi önemli bir yönelimdi. Bu süreçte Avrupa Toplulukları, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için liberal ekonomik ve demokratik değerlerin sağlayıcısı belki de öğreticisi rolünü üstlendi. Tek Avrupa Senedi'nden üç yıl sonra, Maastricht Antlaşması için müzakereler başlamış; Topluluk yapısına dair önemli revizyonlar getirilmiştir. Bu kapsamda, ulusal hükümetlerin ekonomiler üzerindeki yetkilerini sınırlayan bir çerçeve benimsenmiştir. Oluşturulacak "*Uyum Fonu*" marifetiyle, üye ülkeler ve bölgeler arası ekonomik farklılıkların dengelenmesi öngörülmüştür. Bu süreç, üye ülkelerin ekonomileri arasındaki farklardan ve siyasi çıkar uyumsuzluklarından ötürü uzun ve çetin bir süreç olsa da '*Avrupa Tek Pazarı*' 1 Ocak 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla *Beyaz Kitap*, Tek Avrupa Senedi, Maastricht Antlaşması yalnızca ekonomik iş birliğini değil siyasi iş birliğini de hızlandırmış; siyasi entegrasyon yolunda da büyük bir adım atılmıştır.

Tüm bu gelişmelerin yanında genişlemeye ve kıtanın entegrasyonuna dair bir önemli adım daha atılmıştı. 1972-1973 yıllarında Avrupa Toplulukları ve EFTA ülkeleri arasında ticari ilişkiler artmaya başlamış; bunun bir sonucu olarak iki oluşum arasında serbest ticaret antlaşmaları (STA) imzalanmıştı. 1977'de sanayi ürünleri üzerindeki gümrük vergileri karşılıklı olarak kaldırılmış; 1984'te yayınlanan Brüksel Bildirgesi ile karşılıklı iş birliğinin daha geniş bir perspektife oturtulması kararlaştırılmıştı. Ancak Avrupa Toplulukları'nın "Ortak Pazar" girişimi, EFTA ülkelerinin dış ticaretlerini olumsuz etkileyebilecekti. Çünkü girişim, üye ülkeler arasında 1992'den itibaren mal, hizmet, sermaye ve emeğin serbest dolaşımını öngörüyordu. Dolayısıyla EFTA ülkelerinin ortak pazarın dışında kalmaları durumunda ekonomileri ciddi anlamda zarar görecekti. Bu minvalde, Komisyon Başkanı *Jacques Delors* tarafından EFTA üyesi ülkelerin de ortak pazara dâhil olabilmesi önerisi dile getiriliyordu. (Bahçekapılı, 2013: 357) Bu doğrultuda Mayıs 1992'de dev bir adım atıldı. Avrupa Topluluğu ve üç EFTA üyesi ülke (*İzlanda, Norveç, Lihtenştayn*) arasında imzalanan Avrupa Ekonomik Alanı Antlaşması (EEA/AEA) ile EFTA üyesi bu ülkeler Avrupa Birliği'ne üye olmaksızın Avrupa Tek Pazarı'na dâhil oldu. (Bu süreç içerisinde EFTA üyesi Portekiz, 1985 yılında EFTA'dan ayrılarak Avrupa Toplulukları'na katılmıştı.) Antlaşma, 1994'te yürürlüğe girdi ve bir *Avrupa Ekonomik Alanı* oluşturulmuş oldu. (Balkır: 444) EFTA ile yapılan bu antlaşma kıtanın birbirine yakınlaşması ve iş birliğinin kuvvetlendirilmesi adına çok önemli bir girişimdir.

1970'lerdeki ekonomik sıkıntılarla başlayarak 1973 *Petrol Şoku* ile belirgin hâle gelen durgunluk, Avrupa Toplulukları içinde üye ülkelerin çözüm arayışı noktasındaki görüş ayrılıkları ile bir kriz ortamı doğurdu. Üstüne, 1978 yılında yeniden yaşanan Petrol Krizi de eklenince küresel ekonomik ortam tamamen bozuldu ve Avrupa Toplulukları üye ülkeleri entegrasyon süreci ile ilgilenmek yerine kendi ulusal ekonomilerini korumaya yöneldi. Dolayısıyla, Avrupa entegrasyonu başıboş ve atıl bir pozisyonda kaldı. Giersch'in "*Eurosclerosis*" olarak nitelediği bu durgunluk dönemi ve kriz durumundan 1980'lerin ortasında yeniden canlanan "Ortak Pazar" hedefi ve bu hedefe yönelik çabalar Avrupa entegrasyonunda yeni bir fasıl açtı. Bu çabaların sonucunda Avrupa entegrasyonu çok önemli mesafeler kat etti ve siyasi – ekonomik iş birliklerini kuvvetlendirdi. Söyleyebiliriz ki bu kriz ve durgunluk ortamının Avrupa entegrasyonuna etkileri ferromanyetik niteliktedir. Mıknatısın 1973'te ayrışmaya başlayan kutupları, 1993'te yeniden yakınlaşmış; üstelik güçlenmiş ulusüstü yapısıyla daha sıkı bir form ortaya çıkmıştır.

Avrupa Para Krizi (ERM Krizi) – 1992 / 1993

Avrupa Para Sistemi (APS) döviz kuru istikrarını sağlayarak, bölgede yaşanabilecek dengesizlikleri engelleyebilmek ve istikrarlı bir para bölgesi yaratmak amacıyla Topluluk ortalaması olan bir para birimine (ECU) dayanarak kurgulanmıştır. Böyle bir sistemin, üye ülkeler arasındaki ekonomik düzey farklılıklarını en aza indirgeyeceğini ve ekonomik ve parasal birlik için gerekli koşulların oluşmasını hızlandıracağı düşünülmüştür. Çünkü yaşanan parasal istikrarsızlıklar Topluluk içi ticari ve mali sıkıntılara neden oluyor, entegrasyon sürecini yavaşlatıyordu. 6-7 Temmuz 1978'de düzenlenen *Bremen Zirvesi*'nde APS'nin kurulması yönünde fikir birliğine varılmış, 1979 yılında dolar kurunun düşmesi ile birlikte 13 Mart 1979'da yürürlüğe girmiştir. (Balkır: 272) Sistemin üyeleri ilk olarak *Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Danimarka, Hollanda ve Lüksemburg* iken *İspanya, Birleşik Krallık ve Portekiz* de sırasıyla sonradan dâhil olmuşlardır. Sistemin temel unsurları "*Avrupa Hesap Birimi (ECU), Döviz Kuru Mekanizması (ERM), Kredi Mekanizması*" olarak sıralanabilir.

Sistemin içindeki ülkeler arasından Almanya'da 1990 yılında önemli bir değişiklik meydana geldi. Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi sonucunda Almanya'nın giderleri arttı. Doğu Almanya'yı sisteme dâhil etmeye çalışan Almanya'nın kamu borcu arttı, faiz oranları yükseldi ve enflasyon yüksek rakamlara ulaştı. Sistemin en önemli parçalarından birisi olan Almanya'da yaşanan bu olumsuz gelişmeler Alman Marki'na sabitlenmiş para birimleri olan ülkelerde resesyon yaşattı. Bunlarla birlikte

APS Krizi, üye ülkelerin ortak bir ekonomi politikası uygulama konusunda anlaşamamaları üzerine ortaya çıktı. (Bayar: 217) Almanya karşısında parasını korumak isteyen ülkeler faiz oranlarını yükseltti. Piyasada spekülasyon hareketleri, özellikle ekonomik ve parasal birlik hedefli *Maastricht Antlaşması*'nın *Danimarka*'da reddedilmesi sonrası, arttı ve başta Kuzey ülkeleri olmak üzere *İtalya*, *Birleşik Krallık* ve *Fransa*'nın para birimlerini etkiledi. Birleşik Krallık ve İtalya sistemden ayrılırken birçok ülke de krizden olumsuz şekilde etkilendi. Ancak kriz, tek para birimine geçiş noktasında önemli bir referans noktası olmuştu. Danimarka, Maastricht Antlaşması'na yönelik bazı dışarıda kalma (*opt-out*) hakları elde ederek, 1993 yılında yapılan ikinci bir referandum ile antlaşmayı onayladı. Böylece Kasım 1993'te yürürlüğe giren antlaşma, Birliğin ekonomik ve parasal birlik hedefi için çok önemli bir aşama oldu.

1992 yılında yaşanan bu kriz, üye ülkelerin ekonomilerini derinden sarstı. Fakat var olan sistemin uzun vadeli olamayacağı, yeni ve güncel bir sistemin oluşturulması gerekliliği gün yüzüne çıktı. Danimarka'nın Maastricht Antlaşması'nı reddetmesi kısa süreli bir krizi daha tetiklese de yapılan ikinci referandum ile birlikte antlaşma yürürlüğe girdi. Böylece, ekonomik ve parasal birlik üye ülkeler için neticelendirilmesi gereken üst bir hedef hâline geldi. 1992'de "*Avrupa Topluluğu*" olarak başlayan bu krizin, 1999'a gelindiğinde "*Avrupa Birliği*" olarak ekonomik ve parasal birlik ile olumlu bir yöne doğru evrildiğini; dolayısıyla kriz başlangıçta diamanyetik etkiler göstermişse de bir bütün olarak değerlendirildiğimizde 1999 yılında tek para birimine geçiş ile beraber krizin entegrasyon sürecine paramanyetik bir etki yaratmış olduğunu söyleyebiliriz.

Amsterdam ve Nice Antlaşmaları Süreci ve Onay Krizi – 2001

Avrupa Birliği, Maastricht Antlaşması'nda ekonomik ve parasal birlik önceliğinde bir tutum takınmış, bu minvalde bir metin ortaya çıkmıştır. Süreç içerisinde Avrupa Birliği'nin siyasi boşluklarını, entegrasyon sürecinin siyasi boyutunu tamamlayabilmek ve yeni genişlemelere alan açabilmek için yeni bir entegrasyon perspektifi ortaya koyabilmek adına 1996 yılında Torino'da hükümetlerarası bir konferans düzenlendi. Bu konferanstan kayda değer bir sonuç çıkmasa da müzakereler aralıklarla devam etti. Bu esnada Birleşik Krallık'ta yapılan seçimleri Avrupa Birliği destekçisi *Tony Blair*'in kazanması hem Avrupa Birliği için hem de müzakere sürecindeki görüşmeler için olumlu bir gelişme olmuştu. Devam eden görüşmelerde esneklik üzerinde bir uzlaşma ortaya çıktı. 1997 yılındaki Amsterdam Konferansı'nda üye devletler nitelikli oy çoğunluğunun kapsamını genişletmek ve yakın iş birliği, yaygın kullanımıyla "esneklik" kavramını, entegrasyonu tehlikeye sokmaksızın tanımlayabilecek "sınırlı bir esneklik" üzerinde fikir birliğine vardı. Bu hak, Amsterdam Antlaşması ile Avrupa Birliği'nin yapısına kazandırılan önemli bir kazanım oldu. Böylece, Avrupa Birliği'nin ilkeleri arasına farklılaştırılmış entegrasyon eklenmiş, böylece Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine doğru genişlemelerin de önü açılmış oldu. Amsterdam Antlaşması'nda yer verilemeyen ve uzlaşamayan konular için bir başka konferansın daha düzenlenmesine karar verildi. Nice Antlaşması'na giden yol da bu şekilde açıldı. (Dinan, 2008: 349-351) Ek olarak Amsterdam'da ortak memnuniyet seviyesinin düşük olması Nice Antlaşması'nı gerekli kılan nedenlerden birisidir. Bu noktada Amsterdam'ın sonuçlarından birisi olan "esneklik" kavramı üzerinde durmak gerekirse, Avrupa Birliği'nin heterojen yapısını uyumlaştırabilme adına entegrasyon sürecini üye ülkeler için öncelikli alanlar üzerinden ilerleterek uyumlaştırma şeklindedir. Bu hâliyle esnekliğin ulusüstü entegrasyondan bir taviz olmaması, tam entegrasyon hedefine ve süreç dinamiğine zarar vermemesi adına esneklik uygulaması her koşulda değil, "son çare" olarak istisnai şekilde benimsenmesi vurgulanmıştır. (Dağdemir, 2001: 32)

Nice Antlaşması, Avrupa Birliği için çok önemli bir dönemeci anlatır. Entegrasyon sürecinin çok önemli bir aşamasında imzalanan bu antlaşma sonucunda büyük bir genişleme dalgası yaşanmıştır. Nice Antlaşması'nın temel amacı Birliği genişlemeye hazır hâle getirecek olan karar alma prosedürü, Komisyon'daki komiser sayısı, Avrupa Parlamentosu'ndaki sandalye dağılımı, Konsey'deki oy ağırlıkları ve Adalet Divanı ile İlk Derece Mahkemesi ayrımını gözetken kurumsal reformları

gerçekleştirmektir. (Akçay ve Göçmen, 2016: 93) Ayrıca antlaşma, Sayıştay'ın üye devletlerce birer, toplamda yirmi yedi üye ile oluşması, Ekonomik ve Sosyal Komite ile Bölgeler Komitesi'nin üç yüz elli milletvekilinden oluşması gibi kimi kurumsal düzenlemeler daha getirmiştir. (Arsava, 2002: 9) Aralık 2000'de, devlet/hükümet başkanlarının Nice'te gerçekleştirilen zirvede bir araya gelmelerinin ardından, uzun süren müzakereler sonucunda uzlaşılan antlaşma metni Şubat 2001'de imzalanmıştır. Bu tarihten sonra üye ülkelerin ulusal onay süreçleri başlamış, Haziran 2001'de İrlanda'da yapılan referandumda halk %53,87 hayır oranı ile antlaşmayı reddetti. (Dinan, 2005: 188) Bu ret kararı Avrupa'da şok etkisi yarattı. Kısa süreli bir onay krizi sürecine giren Birlik, İrlanda halkının ulusal niteliklerini kaybedecekleri endişesi ile hareket ettiklerini ve Nice Antlaşması hakkında yeteri kadar bilgilendirilmediklerini düşünerek, İrlanda hükümeti ve İrlandalı seçmenler üzerinde siyasi bir baskı oluşturdu. Bu yoğun baskılar ve sıkı bilgilendirme turları sonucu 2002 yılında yapılan ikinci referandum ile İrlanda antlaşmayı onayladı. Böylelikle aşılacak kriz sonrası, Nice Antlaşması ancak 2003 yılında yürürlüğe girebilmiştir. Krizin aşılması noktasında kilit faktör, antlaşmanın ulusal kimlikleri üzerinde bir tehdit olmadığına İrlandalıların ikna olmaları olmuştur. Görülmektedir ki Avrupalılık üst kimliği henüz içselleştirilememiş, uluslar ancak ulusal kimliklerini tehdit altında görmedikçe entegrasyona müsaade etmektedir. (Wæver, 1995: 410)

Nice Antlaşması, Avrupa entegrasyonunda yeni bir safha açmıştır. Antlaşma ile oluşan yeni Birlik ortamında entegrasyon sürecine dair düşünceler ve muhtemel sorunların tartışılması devam etmiş, Avrupa için bir anayasa tartışmaları başlamıştır. (Mor: 525) Yaşanan kriz, Avrupa'yı büyük ve derin bir şekilde olumsuz yönde etkilemese de Avrupa'nın entegrasyon geleceğine yönelik kısa süreli bir tereddüt yaşatmıştır. İrlanda'da yapılan ikinci oylama sonrası antlaşmanın kabulü ile Avrupa Birliği, yirmi beş (sonrasında yirmi yedi ve yirmi sekiz) üyeli dev bir örgüte dönüşmek için önemli bir mesafe almış oldu. Nice Antlaşması'nı takiben, 1 Mayıs 2004'te Avrupa Birliği'nin en büyük genişlemesi olan beşinci dalga genişlemesi gerçekleşti. *Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Polonya, Macaristan, Malta, Litvanya, Letonya ve Estonya'nın* katılımı ile tam on ülke Avrupa entegrasyonunda 'Büyük Patlama' (*Big Bang Enlargement*) denilen genişleme dalgasını oluşturdu. Dolayısıyla söyleyebiliriz ki Nice Antlaşması'nın öncülü olan Amsterdam Antlaşması getirdiği esneklik kavramı ile önemli bir kazanım yaratmıştır. Her ne olursa olsun, genele baktığımızda Amsterdam'da ortak memnuniyet seviyesinin düşük olması, Nice Antlaşması sürecine yol açmıştır. Nice Antlaşması ile kurumsal revizyonlar ve oluşturulan entegrasyon stratejisi esneklik kavramı ile tamamlayıcı bir nitelik göstererek Avrupa Birliği'nin büyümesine olanak sağlamıştır. Fakat bunun yanında getirdiği çifte karar alma vb. yeni karar alma prosedürleriyle var olan yapıyı daha da hantallaştırmıştır. Süreç içinde yaşanan onay krizi, entegrasyona dair kimlik algılamaları, Avrupalılık bilinci, vatandaşlık vb. ulusüstü nitelik tartışmalarını gündeme getirerek bir anayasa oluşturulması için zemin hazırlamıştır. Bu süreçler ve sonuçlar neticesinde Nice Antlaşması'nın somut anlamda getirilerinin yüksek düzeyde olmadığını, aksine Avrupa Birliği'ne dair var olan endişeleri kuvvetlendirdiğini söylemek mümkündür. Nice görüşmeleri yörüngesinde Birliğin hükümetlerarası bir oluşuma doğru yol aldığı hissi pekişen üye devletler, konferans sırasında kurucu ülkelere, aynı zamanda ev sahibi de olan, Fransa'nın tavırlarından rahatsız olmuşlardı. (Dinan, 2008: 354–355) Yine de Anayasa Antlaşması gibi ulusüstü bir sürecin öncülü olduğu için söyleyebiliriz ki krizin etkileri entegrasyon süreci için paramanyetik özellikler göstermektedir.

Anayasal Antlaşma Krizi

Avrupa Birliği, entegrasyonda adım adım ilerleyerek 1951 yılında başlanan süreci 2004 yılında tasarlanan “Anayasal Antlaşma”³ ile taçlandırmak ve federasyona giden yolda önemli bir adım atmak niyetindeydi. Bu süreye kadar Avrupa Birliği, önce serbest bir ticaret bölgesi sonra gümrük birliği oluşturmuş, ardından ortak pazar ve ekonomik ve parasal birliğin aşamalarını hayata geçirmiştir. Son olarak Euro tedavüle girmiştir. Bu hareketlerin hemen hemen hepsi, büyük bir kriz sonrası atılımlar ile gerçekleşmiştir. Euro’nun tedavüle girmesi yalnızca ekonomik bir ilerleme değil aynı zamanda siyasi bir mesaj içeriyordu. Egemenliğin temel sembollerinden olan para biriminin, tekleştirilerek bir ulusüstü otoritenin kontrolüne bırakılması Birliğin bugüne kadar aldığı en önemli ulusüstü aşamadır. Entegrasyonun geldiği son aşamadan oldukça memnun olan Avrupa federalleri, var olan yapıyı bir seviye sonrasına götürebilmek adına anayasa çalışmalarına yöneldi. Aralık 2001’de *Laeken Avrupa Konseyi’nde* Avrupa’nın geleceğini tartışmak ve temel bir anayasa için çalışmak üzere bir dizi toplantılar tertip edilmesi planlandı. (McCormick, 2014: 127) 28 Şubat 2002’de Avrupa Birliği Anayasası’nın taslağını oluşturmak üzere Komisyon ve Parlamento temsilcilerinden oluşan başkanlığını Fransa eski Başbakanı *Valéry Giscard d’Estaing’in* yaptığı yüz beş katılımcılı bir “*Avrupa’nın Geleceği Kurultayı*” düzenlendi. Kurultayın on altı aylık çalışmaları sonucunda hazırladığı “*Avrupa İçin Anayasa Kuran Antlaşma*” adlı taslak metin, Avrupa Birliği Konseyi Başkanlığı’na sunuldu. Taslak, Haziran 2004’te yapılan Brüksel Zirvesi’nde kabul edildikten sonra Roma’da büyük bir coşku ile imzalanmış ve hukuki bir nitelik kazanmıştır. (Mor: 526) Avrupa entegrasyonu içerisinde ilk kez bu kadar cesur bir adım atılıyor, siyasi bir egemenlik sembolü olan, yüksek politika alanında “anayasa” gibi ulusüstü bir girişim sahneleniyordu. İşte tam da bu noktada Birlik, tarihinin en büyük krizlerinden birisi ile karşı karşıyaydı.

“Anayasa” ibaresinin geçtiği bu antlaşma, Roma’da onaylansa da yürürlüğe girebilmesi için 25 üye devletin ulusal düzeyde parlamento oylaması ya da halk oylaması marifetiyle onaylanması gerekiyordu. Antlaşmayı onaylayan ilk ülke, Kasım 2004’te parlamento oylaması yapan *Litvanya* oldu. Ancak devamında “*Anayasal Antlaşma*” önce *Fransa’da* ardından da *Hollanda’da* yapılan referandumlar ile reddedildi.⁴ Bu ret kararları, Avrupa’da siyasi bir deprem etkisi yarattı. Hemen akabinde toplanan Avrupa Birliği Konseyi’nde olumsuz dalganın diğer ülkelere bir domino etkisi ile sirayet etmemesi amacıyla süreç bir yıl askıya alındı. (Aytuğ, 2009: 17) Antlaşmayı, Fransa ve Hollanda gibi iki kurucu devletin reddetmesi Avrupa entegrasyonun geleceği açısından büyük bir tereddüt yaratmıştı. Yaşanan bu hayal kırıklığı sonrası, *Reform Antlaşması (Lizbon)* sürecine dek, Avrupa entegrasyonu yeni bir krizle baş başa kalmıştır. 2007’de, Anayasal Antlaşma’nın temel hükümlerinin birçoğunu içinde barındıran bir antlaşma taslağı hazırlandı. *Lizbon Antlaşması* olarak bilinen bu antlaşma, Anayasal Antlaşma’nın gözden geçirilmiş ve bir kısmı korunmuş bir versiyonu olsa da taslaktan anayasa ibaresi ve üst bir federal devleti imgeleyen bayrak, marş vb. başlıklar çıkarılmıştı. Dolayısıyla Anayasal Antlaşma ile kıyasla ulusüstü nitelikte bazı gerilemeler olmuştu.

Lizbon Antlaşması, eski kurucu antlaşmalara getirilen reformlar olduğu için ulusal düzeyde onaylanmasına ihtiyaç yoktu fakat İrlanda yasaları gereği ülkede referandum yapılması şarttı. 2008 yılında yapılan referandum sonucunda İrlanda seçmeni Lizbon Antlaşması’nı reddetti.⁵ Temel nedenin İrlanda seçmeninin, Lizbon Antlaşması’nı yeterince anlayamaması ve genişleme sürecine dair endişeler

³ Resmî adı “*Avrupa için Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma*” olan taslak antlaşma, bu çalışmada Anayasal Antlaşma olarak kullanılacaktır.

⁴ Anayasal Antlaşma 29 Mayıs 2005’te, Fransa’da yapılan referandumda %54,87 hayır oranıyla reddedildi. Hemen ardından 1 Haziran 2005’te, Hollanda’da yapılan referandumda da antlaşma %61,6 hayır oranıyla reddedildi. (Uçkan, 2005: 109)

⁵ Lizbon Antlaşması, 12 Haziran 2008’de İrlanda’da gerçekleştirilen referandumda %53,7 hayır oyu ile reddedildi. (Özler, 2009: 2)

beslemesi olduğu düşünülerek Aralık ayında gerçekleştirilen Brüksel Zirvesi'nde eş cinsel evlilikler, vergiler, yasama süreçleri gibi konularda İrlanda'nın takınacağına tavra saygı duyulacağı ifade edildi. Yapılan görüşmeler ve ikna turları işe yaradı ve 2009 yılında gerçekleştirilen ikinci referandum sonucunda İrlanda seçmeni antlaşmayı kabul etti. (Demirel, 2018: 99–100)

Avrupa, 2005'te reddedilen ve iki yıl sonrasında yeniden giriştiği anayasal reformlar ve kurumsal yenilikler içeren Lizbon Antlaşması'nın da 2008 yılında yeniden reddedilmesi ile büyük bir hayal kırıklığı daha yaşamıştı. Ancak 2005'te başlayan kriz, 2009'da antlaşmanın yürürlüğe girmesi ile son buldu. Avrupa Birliği yaklaşık beş yıl süren sürüncemeli anayasa girişimlerinin sonucunda, "anayasa" fırsatını kaçırmışsa da Lizbon ile beraber bazı ulusüstü nitelikleri daha bünyesine kazandırdı. Lizbon ile birlikte Avrupa Birliği, artık kurumsal bir kimlik kazanmış, Konsey Başkanlığı, Avrupa Birliği Dış İşleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği gibi yüksek önemli makamlar kazanmış; Maastricht'in getirdiği ulusal-uluslararası-ulusüstü sütunlu yapı sistemini kaldırarak ulusüstü yapıyı kuvvetlendirdi. Uzun yıllardır tartışılan fakat bir türlü sonuca ulaştırılmayan karar alma prosedürü, nitelikli oy çoğunluğu esası kabul edildi. (McCormick: 129)

Yaşanan kriz, Avrupa Birliği'ni ve Avrupa Birliği'nin iç – dış dinamiklerini derinden sarssa da Avrupa Birliği'nde büyük kopuşlar yaratmamıştır. Bu noktada söylemek gerekir ki 2005'te Fransa ve Hollanda'da arka arkaya gelen retlerden sonra sürecin durdurulması, muhtemel ret silsilesi ve derin motivasyon kırıklığının önünü almıştır. Sonrasında işletilen süreç neticesinde Lizbon Antlaşması bir başarı örneği olmuş; "Anayasal Antlaşma" içeriğine bağlı kalarak kimi kurumsal reformlar ve düzenlemeler Birlik yapısına kazandırılmıştır. 2005'ten 2008'e dek oluşan kısa süreli krizler Avrupa miktatısının kutuplarını birbirinden tamamen uzaklaştırmamış, aksine 2007'de başlayan *Lizbon Süreci* ile kutuplar birbirine nispeten yakınlaşmıştır. Kurumsal yenilikler ile kuvvetlendirilen ulusüstü yapı, Avrupa Birliği'nin gelecekteki entegrasyon hedefleri için önemli bir sonuç ve başlangıç olmuştur. Dolayısıyla söyleyebiliriz ki Anayasal Antlaşma krizi, Birlik yapısına kazandırdığı kimi nitelikler ve gelecek perspektifi ile Avrupa entegrasyonuna dair paramanyetik etkiler göstermiştir.

Euro Bölgesi (Eurozone) Krizi – 2008

Avrupa Birliği, ekonomik temelde başlattığı iş birliğini, özellikle Maastricht Antlaşması ile ulusüstü bir seviyeye taşımış, 1999 yılında resmen başlayan Euro'ya geçişle birlikte Birliğin ekonomik ve parasal bütünleşmesini sağlama yolunda önemli bir adım atmıştı. Fakat Euro'ya geçiş, yalnızca ekonomik boyutta üye devletlerin ortak bir para birimi kullanması demek değildir. Çünkü para birimi, temsil ettiği değerler itibarıyla egemenliği ve ayrıca ortak kullanımı vesilesiyle Avrupa Birliği için ulusüstü entegrasyona dair kararlılığı simgelemektedir. Dolayısıyla, Euro ve Euro kullanımı Avrupa Birliği için ekonomik bir başarı olmasının yanında siyasi bir başarıyı da teşkil etmektedir. (Verdun, 1999: 311) Belirlenen kriterler⁶ ışığında, *on bir* üye ülke ile kullanımına başlanan Euro, süreç içerisinde kriterleri sağlayan sekiz üye ülkenin de katılımı ile on dokuz üyeli⁷ bir alan oluşturulmuştur. Bu hâliyle Euro, Amsterdam Antlaşması ile Avrupa Birliği'ne kazandırılan esneklik kavramının başarılı bir örneğidir. (Bkz. *Amsterdam ve Nice Antlaşmaları Süreci ve Onay Krizi*, s.12-13) Euro'ya geçiş başarılı bir

⁶ Maastricht Kriterleri: 1992 yılında imzalanan ve 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile belirlenen, Birliğin para birimi olan Euro'ya geçiş için üye ülkelerde aranacak uyum ve ekonomik yakınsama kriterleridir. Bu kriterler, enflasyon, faiz oranı, bütçe dengesi, borç dengesi ve döviz kuru istikrarıdır. (Akçay, 2017: 38)

⁷ Euro kullanan üye ülkelerin oluşturduğu ekonomik alan olan Euro Bölgesi (*Eurozone*) üyeleri ilk etapta *Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İspanya, Portekiz, İrlanda, Avusturya ve Finlandiya* iken süreç içerisinde *Estonya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Letonya, Litvanya, Malta, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan*'ın da katılımları ile on dokuz üyeye ulaşmıştır.

entegrasyon hamlesi olsa da süreç içerisindeki dalgalanmalardan etkilenmiş, alanın geleceği tartışma konusu olmuştur.

ABD emlak piyasalarında 2007 yılında başlayan kriz, süreç içerisinde küresel piyasalara dolayısıyla Avrupa Birliği ve Euro bölgesine de sirayet etmiştir. Kriz, finans temelli bir kriz olup bankaların konut kredisi (*mortgage*) kullandırma politikalarının çökmesiyle patlak vermiştir. Temel nedenlerden bir diğeri yüksek hacimli türev ürünlerin⁸ krizin merkezinde olması ve bu ürünlerin küreselleşen dünyada hızla yayılmasıdır. (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009: 67) Kriz, bu iki temel nedenin bir araya gelerek finans piyasalarını kitlemesi neticesinde patlak vermiştir. Sözü edilen türev ürünlerin Avrupa bankalarına satılması sonrası kriz aşamalı olarak Avrupa'ya da sıçramıştır. (Göçer, 2012: 20) Finansal piyasalarda yaşanan kriz zaman içerisinde reel sektöre de yansımış; işsizlik artışı, istihdam daralması ve eksi büyüme olarak sonuçları küresel boyutta tezahür etmiştir.

2008 yılında Avrupa'ya sirayet eden kriz, etkileri hâlen devam eden bir tablo yaratmıştır. Örneğin, Yunanistan krizden en çok etkilenen Avrupa Birliği üyesi ülke olmuş; Ekonomik ve Parasal Birlik alanında olması dolayısıyla Euro Bölgesine de olumsuz şekilde yansımıştır. Kriz, Yunanistan'ın yakın ekonomik bağlarının olduğu Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne ardından da Portekiz, İrlanda, İspanya ve İtalya gibi ülkelere yayılarak Avrupa Birliği'nin en önemli gündemi hâline gelmiştir. (Erdem ve Ulucak, 2014: 30) Ekonomik boyutundan ziyade krizin etkilerini derinden yaşayan ve krize nispeten hazırlıklı yakalanan Birlik üyesi ülkeler arasında derin siyasi çatlaklar doğurmuştur. Çünkü kriz, Euro bölgesinin ortak geleceği hakkında büyük endişeler yaratmıştır. Üye ülkeler krizi ortadan kaldıracak tedbir ve yaptırımlara müracaat etmektense, adeta birbirlerini suçlama yarışına girişmişlerdir. Bu yarış iki ayrı blok yaratmış; bir blokta krize nispeten hazırlıklı yakalanmış başta Almanya gibi 'merkez grup' ülkeleri bir diğerk blokta ise krizden derin şekilde etkilenen ve borç batağına saplanan başta Yunanistan gibi 'çevre grubu' ülkeler konumlanmıştır. Merkez grubu, krizin Yunanistan gibi kimi ülkelerce ihmal edilen ekonomik gerekliliklerden, yerine getirmedikleri sorumluluklardan ve 'tembelliklerinden' dolayı yaşadığını iddia ederken çevre grubu ülkeleri kriz ortamındaki Birlik ruhunun ve dayanışmanın yoksunluğundan şikâyet etmişlerdir. Öniş ve Kutlay'ın tanımıyla, bu tam anlamıyla bir *ekonomik bütünleşme/siyasal parçalanmışlık* paradoksudur. (2012: 5) Zira kriz, Avrupa Birliği açısından trajik gerçekleri ortaya koymuştur. Ekonomik ve Parasal Birlik her ne kadar ulusüstü nitelikte bir girişim olsa da tam anlamıyla bir 'Birlik alanı' yaratamamıştır. Ortak para birimine geçen ülkeler para politikası ile alakalı yetkilerini üst otoriteye⁹ devretseler de maliye politikalarının hâlen ulusal düzeyde uygulanıyor olması alan için asimetrik bir özellik doğurmaktadır. (Cengiz, 2018: 931) Hâl böyle olunca Avrupa Birliği, maliye politikalarını ulusal politikalar alanından çıkaramayacağı için, bu alanda en azından disiplin ve denetim sağlayabilmek amacıyla 'İstikrar ve Büyüme Pakti' (*Stability and Growth Pact*) girişimini oluşturdu. (Grauwe, 2016: 131) Girişim, maliye politikalarının gelecekte ortak politika alanı hâline gelmesi için önemli bir aşama olabilirdi. Ne var ki girişim başarılı olmak şöyle dursun, bizzat dönemin Komisyon Başkanı *Romano Prodi* tarafından 'zamansız ve aptalca bir girişim' olmakla eleştirilmişti. (Mahony, 2002) Örneğin Yunanistan, İspanya, İrlanda, Portekiz vb. 'çevre ülkeler' tek para politikası gereği merkez ülkeler ile aynı politikaları uyguluyorken, bütçe, borçlanma, sosyal politika harcamaları, kredi düzenlemeleri, dış ticaret tercihleri vb. mali/finansal diğerk alanlarda farklı ulusal politikalar uygulamışlardır. (Grauwe, 2010: 3) Bu durum, krizin Birlik eliyle yönetilmesinden giderek uzaklaşmasına ve üye ülkeler arası krizden etkilenme farklılıklarının artmasına neden olmuştur. Doğal olarak merkez grubu bir başka ülkeye göre daha fazla borçlanma riski alan çevre ülkeleri Euro bölgesini

⁸ Türev ürünler şirketlerin, yatırım riskini azaltmak ya da devretmek için başka bir ürünün değerine bağlayarak türettiği finansal araçlardır.

⁹ Avrupa Merkez Bankası, Frankfurt merkezli, Euro Bölgesi üye devletlerinin Merkez Bankalarınca oluşan para politikasının kontrol ve koordinasyonunu sağlayan üst otoritedir.

büyük bir borç krizine sürüklemiş, altına girdiği borçlanmaları ödeyemeyerek süreç içerisinde kendi ülke ekonomilerini de iflasın eşiğine getirmiştir.

Euro bölgesinde krizin etkilerinin çok uzun bir sürece yayılmasının birçok nedeni olsa da siyasi şekilde bütünleşmemiş bir alanın ekonomik iş birliğini üst seviyede yürütmeye çalışması en önemlisidir. Zaten finans/maliye politikalarının yapımında ayrı hareket ülkeler, kriz sonrası yaşadıkları bloklaşma ve ayrışma nedeniyle krizin etkileri ve sonuçlarıyla uzun süre tek başlarına mücadele etmeye çalıştı. (Öniş ve Kutlay: 9) Her şeye rağmen Avrupa Birliği tarafından, borç batağına saplanmış ülkeleri kurtarabilmek ve krizden çıkabilmek amacıyla bazı kurtarma paketleri oluşturuldu. İki bölümden oluşan paket ile geçici olarak *Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması* (EFSM) ve *Avrupa Finansal İstikrar Fonu* (EFSF) kuruldu. EFSM, Avrupa Birliği'nin bütçesini teminatıyla piyasadan fon arayacak ve krizden etkilenen üye ülkeleri yararlandırmayı amaçlamıştır. *Avrupa Yatırım Bankası* tarafından finanse edilen Lüksemburg merkezli EFSF'nin amacı ise, borç batağındaki Euro bölgesi ülkeleri için geçici mali destek paketleri sağlamak ve böylece alanın parasal istikrarını korumaktır. (Sinn, 2010: 1–2) Fonlardan başlıca yararlanan ülkeler iki defa Yunanistan olmak üzere, İrlanda ve Portekiz olmuştur. Krizin belki de kalıcı anlamda en önemli kazanımı, Kasım 2010'da gerçekleştirilen Ekonomi ve Maliye Bakanları Zirvesi'nde alınan kararla işbu iki geçici kurumun görevlerini içeren hem Euro bölgesi ülkelerinin hem de tüm Birlik üyesi ülkelerin mali sıkıntılarını çözebilecekleri kurumsal bir adres olan "Avrupa İstikrar Mekanizması" (ESM) olmuştur. ESM üye ülkelere kredi vermesi ve finans piyasalarına müdahale etme yetkisiyle önemli bir Avrupa Birliği için önemli bir kuruluş olmuştur. Lüksemburg merkezli kurum, Ekim 2012'de resmen faaliyetlerine başlamıştır. (Riegert, 2012) Mekanizma, Avrupa Birliği'nin parasal politikalardan sonra finans/maliye politikalarında en azından uyum zemini ve başvuru mercii olması bakımından önemli bir adımdır. Bu politika alanının ulusüstü otoriteye devri şu an için ne kadar mümkün olmasa da böylesi bir kurumun varlığı ihtiyaçlara, beklenti ve kararlılığa dair önemli bir simge niteliğindedir. Mekanizma farklı kesimlerce her ne kadar eleştirilse de uzlaşma eksikliğini gidermesinin yanında nelerin yapılabileceğine dair genel bir çerçeve çizmesiyle kriz anlarında karar ve aksiyon almayı hızlandıran bir mekanizma olmuştur. (Micossi, Carmassi ve Peirce, 2011: 9)

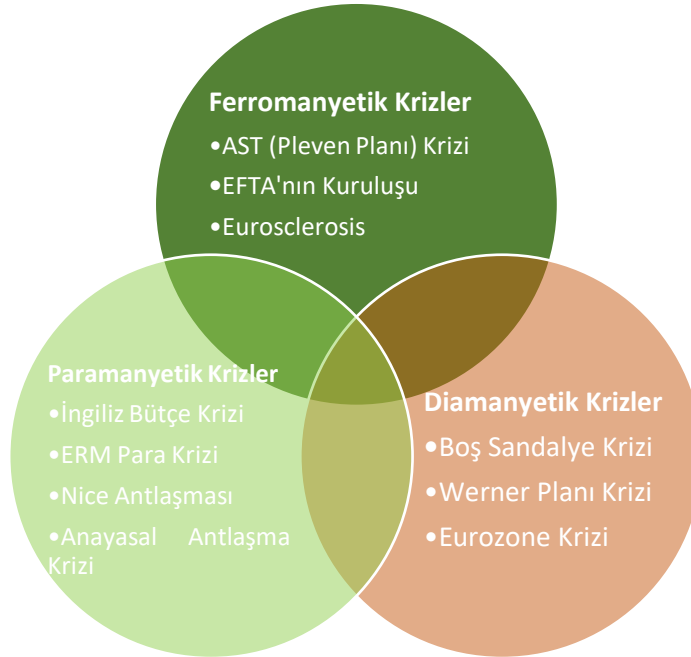
Sonuç olarak üye ülkeler, aralarında yaşanan ayrışmalar nedeniyle birbirlerini "öteki" olarak görmeye başladı. Bu durum ekonomik gücü ve hacmi dolayısıyla özellikle Almanya'dan yoğun bir destek beklentisinin olması üzerine Alman halkının kurtarma ve kalkındırma görevinin neden onlara düştüğünü sorgulamaya ve eleştirmeye başlamışları ile gözlemlenebilmektedir. Çok açıktır ki bu durum, krizin Avrupalılar üzerinde Birlik bilincini örselemesine dair önemli bir örnektir. Bir diğer önemli nokta, para politikasını koordine eden otorite ile maliye/finans politikalarını koordine eden otoritenin farklı olmasıdır. Her bir üyenin farklı ekonomisi, beklentisi ve hedefleri olacağından ilerlemesi zor bir yol olacaktır. İşte Avrupa Birliği, ilerlemesi zaten zor olan bu yolda 2008 yılında düştüğü borç çukuru içinde patinaj çekmeye başlamış; herhangi bir mesafe alamamıştır. Kriz, süreç içerisinde Birlik yapısına kazandırdığı Avrupa İstikrar Mekanizması ile Ekonomik ve Parasal Birlik hedefine dair önemli bir adım olmuştur. Fakat krizin geneline baktığımızda, olumsuz etkileri kimi ülkeler üzerinde hatta Birlik genelinde hâlen dahi devam eden bir özelliktedir. Kriz, gerek ülkeler arası gruplaşma ve ayrışmanın belirgin bloklar hâline gelmesi, gerek Euro bölgesinin başarı seviyesinin tartışılmasına yol açması, gerek Avrupalı vatandaşlar arası Birlik bilincini örselemesi ve Birliğe dair güven duygusunu zedelenmesi gerekse de desteğe ihtiyaç duyan iflasın eşiğinde Birlik üyesi ülkeler yaratması nedeniyle Avrupa entegrasyonunda diamanetik özellikler gösteren belki de en büyük kriz olmuştur.

III. II. Krizlerin Entegrasyon Sürecine Dair Etki ve Katkı Analizi

Avrupa Birliği ve Avrupa entegrasyonu ekonomik temelde başlayan iş birliğini ulusüstü bir nitelik ile siyasi entegrasyon ile nihaytlendirmeyi hedeflemektedir. Temelleri yetmiş yıl önce Schuman Bildirgesi ile kriz döneminde, kriz coğrafyası üzerinde atılan Avrupa Birliği, olağan kriz doğası ile kurulmasını takip eden süreçte pek çok kriz yaşamıştır. Keza yaşamaya da hâlen devam etmekmektedir. Bu bölümde ele alınan krizlere dair uygulanan etki tipinden analizlere ve teorik yaklaşımlar üzerinden kazanımlara yer verilecektir.

Sayırsız kriz kültürü içerisinde yaşananlar sonrası Avrupalı liderler entegrasyonun altyapısını oluşturmadan üst yapıdaki askeri/siyasi entegrasyonların başarısızlığa uğrayacağının farkına varmışlardır. (Günüğur, 1996: 15) Fakat gerek oluşan bu baskı ortamı, gerek üye devletlerin ulusal kimliklerinden yeterince taviz vermemeleri ulusüstü entegrasyon hedefini gittikçe zor bir hâle getirmektedir. Bu durum Avrupa Birliği'nin yalnızca hükümetlerarası normatif bir güç olduğunu savunan görüşleri güçlendirilmektedir. (Manners, 2002: 236) Her şeye rağmen Avrupa Birliği'nin, birbirine düşman komşu devletlerin ve uluslarının yaşadığı kanlı bir coğrafyada kurulduğunu unutmadan savaş dönemlerinden bugünlere gelen süreçte ortaya konulan projenin başarısını teslim etmek gerekir. Zira Avrupa Birliği esasen yaşanan krizlerin veya başarısızlıkların tek başına bir nedeni değil, muhatap merciidir. Avrupa Birliği'nden önce oldukça dar ekonomilere sahip Avrupalı küçük ülkelerin büyük ülkeler ile rekabet edebilmeleri ve büyük pazarlarda tek başlarına varlık gösterebilmeleri oldukça güçtür. Avrupa Birliği, her şeyden önce işte bu güç birliğini sağlamıştır. Ayrıca, SSCB'nin dağılması ile tahakkümden kurtulan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için Avrupa Birliği, yeni bir hedef olmuş küresel dünyaya entegrasyonlarının sağlanması noktasında Avrupa Birliği çok önemli bir rolü başarıyla üstlenmiştir. (Tüysüzöğlu, 2015: 493) Keza bu ülkeler aşamalı olarak Avrupa Birliği'ne ve dünya ekonomisine kazandırılmışlardır.

Tablo.2: Avrupa Birliği'nin Manyetik Alanında Yaşanan Krizler ve Etkileri

Kaynak: Tablo.2 yazar tarafından oluşturulmuş bir şemadır. Entegrasyon sürecinde yaşanan krizler tematik olarak etki alanlarıyla sunulmuştur.

İşlenen krizler ele alındığında, Avrupa Savunma Topluluğu'nun kurulmasını öngören Plevan Planı her ne kadar reddedilmiş olsa da hemen ardından kurulması yönünde fikir birliği sağlanan Euratom, Avrupa Birliği'nin ulusüstü yapısını kuvvetlendiren; kurumsal yaklaşım¹⁰ çerçevesinde önemli bir kazanımdır. Ayrıca yayılma etkisini savunan Yeni İşlevselcilik teorisi için de bu kazanımın değerli olduğunu eklemek gerekir. Dolayısıyla kriz ferromanyetik bir etkide, Avrupa entegrasyonuna hız vermiştir. Birleşik Krallık'ın üyelik reddi akabinde kurulan EFTA, başlangıçta Avrupa'da rakip bir kurum gibi gözükmüşse de süreç içerisinde kimi EFTA üyelerinin Avrupa Birliği'ne katılması, Avrupa Birliği dışında kalan EFTA ülkeleri ile de Avrupa Ekonomik Alanı'nın oluşturulması yayılma etkisi ile açıklanarak, Yeni İşlevselcilik yaklaşımına uygun bir kazanım olarak değerlendirilebilir. Bu hâliyle kriz, Avrupa entegrasyonu için ferromanyetik etki altında hızlandırıcı bir özelliktedir. Boş Sandalye krizi, Topluluk'ta yönetim felci yaratması ve etkilerinin hükümetlerarası bir yapıya yönelim yaratması nedeniyle önemlidir. Krizin yarattığı olumsuzluk havasını yaratmak maksadıyla imzalanan Füzyon Antlaşması üç ayrı kurumu birleştirerek Avrupa entegrasyonu için önemli bir hamle olmuştur. Kurumsalcılık yaklaşımıyla olumlu anlamda değerlendirilebilecek bu gelişme belki de krizin en önemli kazanımı olmuştur. Werner Planı, getirdiği siyasi iş birliklerinin arttırılması ve ekonomik parasal birlik taslağı ile önemli bir plandı. Fakat Fransa'nın Boş Sandalye Krizi'nde gösterdiği tavrın benzerini göstermesi ile Avrupa Birliği ulusüstü bir yaklaşım fırsatını daha tepmiş, krizden de herhangi bir kazanım ile çıkamamıştır. Diamanyetik etkiler ile analiz edilen kriz, Hükümetlerarasılık teorisinin tezlerini kanıtlar nitelikte Avrupa Birliği'ni yine devlet engeline uğratmış ve yapıyı hükümetlerarası bir çizgiye yaklaştırmıştır. İngiliz Bütçe Krizi sulh ile çözülmesi ile Birleşik Krallık'ın entegrasyona yaklaşımı ılımlı hâle gelmiştir. Zira oluşturulmak istenen Ortak Pazar için Birleşik Krallık'ın tutumu çok önemlidir. Dolayısıyla kriz, Ortak Pazar gibi federal nitelikli bir yapının müzakere edilmesine zemin hazırlaması yönüyle Avrupa entegrasyonunda federalizmi güçlendiren paramanyetik bir etki göstermiştir. Eurosclerosis, Avrupa entegrasyonu için çok önemli bir durak dönemidir. Bu süreçte Kurumsal yaklaşım ile ele alınabilecek Avrupa Para Sistemi'nin kurulması, Avrupa Konseyi'nin resmî nitelik kazanması; federal bakış açısı ile ele alınabilecek Tek Pazar'ın ve Schengen alanının oluşturulması; Yeni İşlevselcilik ışığında ele alınabilecek Avrupa Ekonomik Alanı'nın oluşturulması gibi çok önemli kazanımlar yaşanmıştır. Bu hâli ile Eurosclerosis, Avrupa entegrasyonunda siyasi – ekonomik iş birliklerini arttırmış, federalizm hedefini güçlendirmiştir. Dolayısıyla Avrupa entegrasyonu için Eurosclerosis tam bir ferromanyetik etkiye sahiptir. 1992 yılında yaşanan Avrupa Para Krizi, kurulan para sisteminin gelecek için yeterli olamayacağını gözler önüne sermiştir. Hemen ardından imzalanan Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları ile Euro'ya geçiş için çok önemli bir referans olan kriz, federalist perspektiften önemli bir kazanımdır. Bu süreç içerisinde Avrupa Toplulukları'ndan Avrupa Birliği'ne geçiş, Kurumsalcılık ışığında önemli bir kazanımdır. Bu hâli ile kriz, entegrasyon için paramanyetik etkiler göstermektedir. Amsterdam Antlaşması'nın yol açtığı memnuniyetsizlik durumu, Nice Antlaşması'na uzanmış fakat Nice Antlaşması'nın onaylanması sürecinde kısa süreli onay krizi yaşanmıştır. Kurumsal yapıya dair getirdiği revizyonlar ile Kurumsalcılık ile ele alınabilecek önemli kazanımlar olmuşsa da krizin belki de en önemli kazanımı yetersiz görülmesi nedeniyle yol açtığı "anayasa" tartışmalarıdır. Bu hâli ile federalizm hedefine hizmet eden bir kriz olan süreç, entegrasyon

¹⁰ Kurumsal Yaklaşım: Entegrasyonun ulusüstü nitelikte tamamlanabilmesi adına oluşturulacak ulusüstü kurumların rol oynayacağı kabul edilir. Ulus devletler, kendi çıkarlarını ve varlıklarını korumayı ana amaç edinmelerinden ötürü ulusüstü bir yapıyı inşa edemezler. Dolayısıyla Kurumsalcılık, ekonomik ve rasyonel şekilde işletilen kurumlar aracılığı ile ayakları üzerinde durur. (Cini ve Borragán, 2016: 113–115) Avrupa Birliği, kurduğu Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu vb. ulusüstü kurumlar ile entegrasyonu dizayn etmiştir. Bu hâli ile Avrupa Birliği kurumsalcılık için en önemli örnekleri oluşturmaktadır. (Rosamond, 2000: 114) Öte yandan Kurumsalcılık yalnızca oluşturulan kurumlar değil, getirilen normlar, ilkeler ve değerlerdir. Devletler Avrupa Birliği'ni ancak bu şekilde dikkate alarak önemseyecek ve çıkarlarını uyumlaştırmaya çalışacaklardır. (Akgül Açıkmeşe: 21–22)

için paramanyetik bir etkiye sahiptir. Hemen ardından müzakerelerine başlanan Anayasal Antlaşma, büyük bir heyecan ile hazırlanmış ve imzalanmış olmasına rağmen Fransa ve Hollanda gibi iki kurucu ülkede reddedilerek büyük bir kriz yaratmıştır. Sürecin durdurulmasının ardından başlayan Lizbon Antlaşması sürecinde antlaşma taslağının bir kısmı korunsa da federal niteliklerden tavizler verilmiş, entegrasyon hızı düşmüştür. Yine de getirdiği revizyonlar ile federal yapının kuvvetlendiriliğini söyleyebilir ve krizin paramanyetik etkiler gösterdiğini ifade edebiliriz. Son olarak ele alınan Euro Bölgesi krizi ise, etkileri hâlen devam eden bir krizdir. Bu süreç içerisinde üye ülkeler arası bloklajlar baş göstermiş, ekonominin yönetilmesi ayrışmalar nedeniyle gittikçe zorlaşmıştır. Bu süreçte geçici süreyle kurulan mekanizmalar krizden edinilen tecrübeler ışığında Avrupa İstikrar Merkezi gibi kalıcı kurumlar hâlinde kazanımlara dönüşmüştür. Bu mekanizmanın Avrupa Birliği'ne kazandırılması Kurumsalcılık altında ele alınabilecek bir kazanım olmasının yanında, ortak bir finans/maliye politikası oluşturulması yolunda atılan bir adım olması bakımından federalist bakımdan bir kazanım olarak da değerlendirilebilir. Fakat kriz, etkilerinin hâlen devam ediyor olması ve bölgenin başarısını önemli ölçüde paralize etmesi dolayısıyla genel manada etkileri diamanyetik olan bir krizdir.

SONUÇ

“Avrupa’da Birlik” ideali 1950’de Schuman Deklarasyonu, Monnet Planı ile başlayan bir proje değildir. Dolayısıyla, Avrupa Birliği’nin ömrüne bağlı bir proje de olmayacaktır. Kıta var oldukça birlik ideali de var olacak, bu yönde çabalar devam edecektir. Fakat Avrupa Birliği girişimi, bu zamana dek kıtanın ve dünyanın gördüğü en ciddi ve en başarılı entegrasyondur. Her ne kadar aynı kıtayı paylaşsalar da farklı dinamikleri ve farklı siyasi gelenekleri olan yirmi sekiz (Brexit sonrası yirmi yedi) ülkenin aynı birlik çatısı altında politika yapma mücadelesi bir başarı hikâyesidir. Kanlı savaşlarla harap edilmiş, fakir bir nüfus ve coğrafyanın üzerinde, savaşın nedenlerini barışın unsurlarına çevirerek; bir refah alanı oluşturmak ve bunu sürdürebilmek ciddi bir çabadır. Milliyetçilik akımlarının etkisiyle iki dünya savaşı görmüş Avrupa kıtası ülkeleri için “federal” ve “ulusüstü” hedefli bir Birlik çatısı altında aynı amaca hizmetlerini sağlamak, başta imkânsız gözükse de geldiğimiz noktada algının değiştiğini söyleyebiliriz. Artık, “Avrupa Birliği’nin neden hâlen resmî bir anayasası yok?”, “Avrupa Birliği’nin geleceği federatif mi olacak, hükûmetlerarası mı?” tartışmaları yapılıyor ise Avrupa Birliği’nin başarılı bir entegrasyon hareketi olduğundan bahsetmemiz gerekir. Böylesi bir oluşum, krizlerden ayrı düşünülemez ve krizler olmadan bir büyüme perspektifi çizilemez. Tarih ve tecrübe ile sabit olarak Avrupa entegrasyonu tarihi, derin bir krizler haritasına sahiptir. Ancak Monnet’in dediği gibi, Avrupa krizlerle öğrenerek; büyümektedir. Bu noktada krizlerin Avrupa entegrasyonuna getirdikleri ve Avrupa entegrasyonundan götürdükleri önemli bir analiz konusudur. Geleceğe dair bir tasavvur ortaya koyabilmek için, geçmişin muhasebesi yapılmalı ve tecrübelerden bir yol haritası çıkarılmalıdır.

Avrupa entegrasyonu, salt bir genişleme ve derinleşme stratejisine dayanmaksızın; başvuruya binaen “ver-geç üyelikler” şeklinde kontrolsüz bir büyümeyi tercih etmemiştir. Entegrasyon süreci, krizlerden çıkış için bir fırsat niteliğinde değerlendirilmiş ve her kriz Avrupa entegrasyonu için yeni bir fasıl açmıştır. Krizlerin ayrıştıran ve birleştiren etkilerinin Avrupa entegrasyonunda hangi yönde daha baskın olduğunu fizik bilimi içerisinden miknatıslanma etkisiyle açıklamak yeni bir ampirik çabadır. Manyetik alanların içerisinde hızlandırıcı, hareketlendirici ve itici kuvvetler gösteren madde özelliklerini Avrupa entegrasyonu ile teşbih ederek; krizlerin etkileri analiz edilmiş, entegrasyon sürecine hâkim olan kriz yapısının ferromanyetik ve paramanyetik özellikler gösterdiği ortaya konulmuştur. Genel manada paramanyetik ve ferromanyetik özellikleri olan entegrasyon süreci krizlerinin ortaya koyduğu genel tablo, genişleme ve derinleşme yolunda krizlerin perçinleyici bir etkisinin olduğudur. Çalışmada Avrupa entegrasyon sürecinde yaşanan krizlerden on tanesi incelenmiş, bu incelemenin sonucunda üç krizin ferromanyetik etkiler, dört krizin paramanyetik etkiler, üç krizin ise diamanyetik etkiler doğurduğu analiz edilmiştir. Bu bulgular ışığında yapacağımız analiz, Avrupa entegrasyonunun yaşadığı

kriz geçmişi, Birliğin geleceği için olumsuz bir referans değil bilakis umut aşılayacak bir referans olduğudur. Zira Avrupa, ulusüstü hedefini kaybetmedike en yıkıcı krizi dahi fırsata çevirmesini bilmiştir. Yaşanan güncel krizler, Avrupa Birliği'nin ömrüne dair yapılan kuşkucu yorumları arttırsa da çalışmanın ortaya koyduğu perspektif ve analiz, daha önce yaşanan krizlerin Avrupa entegrasyonu için fırsatlar ve kazanımların baskın olduğu bir tablodur. Geçmişi analiz etmeksizin yapılacak gelecek tahayyüllerin içi boş ve dayanaksız olacaktır. Çalışma ile birlikte krizlere uygulanabilecek olan bu uygulama, geleceğe dair bilimsel bir yorum yapabilme şansını arttıracaktır. Avrupa Birliği, yaşadığı krizlerle başa çıkmayı öğrenen, zaten bu doğa ile kurulup tasarlanan bir oluşumdur. Entegrasyonun dününde olduğu gibi, bugününde de yarınında da krizler yaşanacaktır; ancak Monnet'in çizdiği ve tasarladığı Avrupa, krizlerle öğrenerek büyümektedir ve büyümeye devam etmelidir. *"Daha önce birçok kriz yaşadık. Öyle ki, krizden krize tökezledik... Fakat her defasında doğru yöne gittik. Geriye dönüp baktığımızda, ilerlemelerimizdeki anahtarın krizler olduğunu söyleyebiliriz."*

KAYNAKÇA

- Akçay, B. (2017). Avrupa Birliği'nde Ekonomik Kriterler. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 56(3), 11–52.
- Akçay, B. ve Göçmen, İ. (2016). *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* (3. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Akgül Açıkmeye, S. (2004). Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi. *Uluslararası İlişkiler*, 1(1) (Bahar 2004), 1–32.
- Arısoy, A. (2010). Avrupa'da Federalizm Geleneği ve Avrupa Bütünleşmesinde Federalist Akımlar. *Ege Akademik Bakış (Ege Academic Review)*, 10(4), 1195–1206. doi:10.21121/eab.2010419605
- Arsava, F. (2002). Nice Antlaşmasının Getirdikleri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 1–30.
- Aytuğ, H. K. (2009). AB Anayasasının Reddedilme Dinamikleri ve AB'nin İzlediği Yeni Strateji: Lizbon Antlaşması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 13–30. <http://acikerisim.deu.edu.tr:8080/xmlui/handle/20.500.12397/5336> adresinden erişildi.
- Bahçekapılı, C. (2013). Avrupa Kıtasında Avrupa Birliği Dışındaki Entegrasyon Hareketleri. O. Küçükahmetoğlu, H. Çeştepe ve Ş. Tüylüoğlu (Ed.), *Ekonomik Entegrasyon: Küresel ve Bölgesel Yaklaşım* içinde (3. bs., ss. 347–364). Bursa: Ekin Kitabevi.
- Balkır, C. (2016). *Uluslararası Ekonomik Bütünleşme Kuram, Politika ve Uygulama: AB ve Dünya Örnekleri* (2.Baskı.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bayar, Y. (2014). Euro Bölgesi Borç Krizi ile Avrupa Döviz Kuru Mekanizması Krizinin Karşılaştırmalı Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 22, 211–231. doi:<http://dx.doi.org/10.11611/JMER202>
- Bocutoğlu, E. ve Ekinci, A. (2009). Genel Teori , Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası. *Maliye Dergisi*, (156), 66–82. http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TSOS&c=ebsco&c=summon&c=ebsco&ano=101092_72821bd151e449f292ab986ef2fa4892 adresinden erişildi.
- Burgess, M. (2009). European Integration Theory. A. Wiener ve T. Diez (Ed.), *European Integration Theory* içinde (ss. 25–41). New York: Oxford University Press.
- Cengiz, Ç. (2018). The Challenges of Monetary Integration in the European Union: The Theory of Optimum Currency Areas and Crises. *International Journal of Academic Value Studies*, 4(22), 922–933.
- Churchill, W. (1946). United States of Europe. *The International Churchill Society*. 25 Mayıs 2020 tarihinde <https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/united-states-of-europe/> adresinden erişildi.
- Cini, M. ve Borragán, N. P.-S. (2016). *European Union Politics*. (Oxford, Ed.) (Fifth Edition.). Oxford University Press. doi:10.1093/hepl/9780198708933.001.0001
- Dağdemir, E. U. (2001). Avrupa Birliği'nin Bütünleşme Sürecinde Esneklik Kavramı: Amsterdam Antlaşması Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 56(2), 1. doi:10.1501/sbfder_0000001825
- Demirel, D. (2018). Lizbon Antlaşması'nın AB'nin Kurumsal Yapısına Etkileri. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 91–103. <http://static.dergipark.org.tr/article-download/3a52/4441/08a2/5a3bfa1728724.pdf?> adresinden erişildi.

- Dinan, D. (2005). *Avrupa Birliği Ansiklopedisi (İkinci Cilt H - Z)*. (H. Akay, Ed.) (I. Basım.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Dinan, D. (2008). *Avrupa Birliği Tarihi*. (H. Akay, Ed.) (I. Basım.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Efe, H. (2010). Soğuk Savaş Döneminde Avrupa'da Ortak Dış Politika Oluşturma Çabaları. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 9(1), 37–62. doi:10.1501/avraras_0000000136
- Erarslan, M. T. (2011). *Ekonomik ve Parasal Birliğin Teknik Yapısı ve Türkiye'nin Sisteme Dahil Olması*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Erdem, E. ve Ulucak, R. (2014). Avrupa Birliği'nde Parasal Süreç ve Euro Krizi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(1), 19–42.
- Evans, M. E. ve Heller, F. (2003). Basic Magnetism. *Environmental Magnetism: Principles and Applications of Enviromagnetics* içinde (C. 86, ss. 7–30). Amsterdam: Academic Press.
- George, S. (1998). *An Awkward Partner: Britain in the European Community*. Oxford: Oxford University Press.
- Giersch, H. (1985). *Eurosclerosis* (No: 112). Kieler Diskussionsbeiträge. Kiel.
- Göçer, İ. (2012). 2008 Küresel Ekonomik Krizin Nedenleri ve Seçilmiş Ülke Ekonomilerine Etkileri: Ekonometrik Bir Analiz. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17, 18–37.
- Goldman, A. (2006). *Modern Ferrite Technology*. Springer US (Second Edition.). Pittsburgh, PA: Springer. doi:10.1017/CBO9781107415324.004
- Gözkaman, A. (2014). Avrupa Savunma Topluluğu'nun Reddi Üzerine Bir Analiz. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 6–19. doi:10.18221/bujss.30295
- Grauwe, P. De. (2010). Crisis in the Eurozone and how to deal with it. *Centre for European Policy Studies*, (204), 1–6. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.463.4184&rep=rep1&type=pdf> adresinden erişildi.
- Grauwe, P. De. (2016). *Economics of Monetary Union* (11th Edition.). Oxford: Oxford University Press.
- Günuğur, H. (1996). Avrupa Birliği Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi (Dünü, Bugünü, Yarını). M. Özdemir ve S. Altınışık (Ed.), *Avrupa Birliği El Kitabı* içinde (III. Baskı., ss. 13–28). Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.
- Haas, E. B. (1958). *The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces 1950-1957*. University of Notre Dame Press. Notre Dame: University of Notre Dame Press. doi:10.2307/40200075
- Herz, J. H. (1981). Political Realism Revisited. *International Studies Quarterly*, 25(2), 237–241. doi:10.2307/2600354
- Hoffmann, S. (1966). Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe. *Daedalus*, 95(3), 862–915. <https://www.jstor.org/stable/20027004> adresinden erişildi.
- Karacasulu, N. (2007). Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2(9), 82–100.
- Lindberg, L. (1963). *The Political Dynamics of European Economic Integration*. London: Stanford University Press.
- Lucas, J. (2015). What Is Magnetism? | Magnetic Fields & Magnetic Force. *Live Science Contributor*. 27 Aralık 2019 tarihinde <https://www.livescience.com/38059-magnetism.html> adresinden erişildi.

- Mahony, H. (2002). Prodi calls stability pact "stupid". *euobserver*. 1 Haziran 2020 tarihinde <https://euobserver.com/economic/8008> adresinden erişildi.
- Manners, I. (2002). Normative Power Europe : A Contradiction in Terms? *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235–258. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1468-5965.00353> adresinden erişildi.
- McCormick, J. (2014). *Avrupa Birliği'ni Anlamak*. (Y. Şahin ve H. H. Şahin, Ed.). Ankara: BigBang Yayınları.
- Mercan, S. (2019). EFTA ile AB Arasındaki İşbirlikleri ve Ayrışmalar: Norveç, İsviçre, İzlanda ve Lihteyşayn Örnekleri. U. B. Yıldız (Ed.), *Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA): Tarihçe, Kurumlar, Ticaret Antlaşmaları ve Avrupa Birliği ile İlişkiler* içinde (ss. 189–216). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Micossi, S., Carmassi, J. ve Peirce, F. (2011). On the Tasks of the European Stability Mechanism. *Centre for European Policy Studies*, (235). <https://www.ceps.eu/ceps-publications/tasks-european-stability-mechanism/> adresinden erişildi.
- Mor, H. (2010). Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(1), 499–541. http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/14_2_16.pdf adresinden erişildi.
- Moravcsik, A. (1991). Negotiating the Single European Act : national interests and conventional statecraft in the European Community. *International Organization*, 45(1), 19–56.
- Moravcsik, A. (1993). Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach. *Journal of Common Market Studies*, 31(473–524). doi:10.1111/j.1468-5965.1993.tb00477.x
- Moravcsik, A. (1998). *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. London: UCL Press.
- Öniş, Z. ve Kutlay, M. (2012). Ekonomik Bütünleşme/Siyasal Parçalanmışlık Paradoksu: Avro Krizi ve Avrupa Birliğinin Geleceği. *Uluslararası İlişkiler*, 9 (33), 3–22. <http://dergipark.gov.tr/uidergisi/issue/39281/462583> adresinden erişildi.
- Özler, Z. (2009). *Lizbon Antlaşması Değerlendirme Notu* (No:9). İstanbul. https://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/lizbon_antlasmasi.pdf adresinden erişildi.
- Riegert, B. (2012). ESM bailout fund kicks off in Luxembourg. *Deutsche Welle*. 2 Haziran 2020 tarihinde <https://www.dw.com/en/esm-bailout-fund-kicks-off-in-luxembourg/a-16293135> adresinden erişildi.
- Rosamond, B. (2000). *Theories of European Integration*. New York: Palgrave MacMillan.
- Saygın, D. ve Ultan, M. Ö. (2016). Ekonomi ve Siyaset Bağlamında İngiltere - Avrupa Birliği İlişkileri: Tarihsel Bir Analiz. *Güvenlik Stratejileri*, 12(23), 71–102.
- Single European Act. (1987). Luxembourg: Official Journal of the European Communities. https://www.avrupa.info.tr/sites/default/files/2016-08/SingleEuropeanAct-TekSenet_0.pdf adresinden erişildi.
- Sinn, H.-W. (2010). Rescuing Europe. *CESifo Forum*, 11 (Special), 1–22. <https://www.ifo.de/DocDL/Forum-Sonderheft-Aug-2010.pdf> adresinden erişildi.
- Sokullu, E. C. (2017). İngiltere'nin AB ile İmtihanı: Siyasal Söylemlerde Avrupa Şüphesizliğinin Evrimi ve Brexit. *EURO Politika, Özel Sayı*, 11–34.

- Soyaltın, D. (2015). Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketlerinin Tarihi ve Kuramsal Arka Planı. C. Dinç (Ed.), *Avrupa ve Avrupa Birliği (Teori, Güncel İç Gelişmeler ve Dış İlişkiler)* içinde (ss. 11–35). Ankara: Savaş Kitap.
- Stefanita, C.-G. (2012). *Magnetism*. Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg. doi:10.1007/978-3-642-22977-0
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1993). *Türkiye ve Avrupa Topluluğu: Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Tüysüzoğlu, G. (2015). Avrupa Birliği'nin Balkanlar Stratejisi'nde Batı Balkanlar'ın Rolü. C. Dinç (Ed.), *Avrupa ve Avrupa Birliği (Teori, Güncel İç Gelişmeler ve Dış İlişkiler)* içinde (ss. 493–520). Ankara: Savaş Kitap.
- Uçkan, B. (2005). Avrupa Anayasası'nın Genel Çerçevesi ve Sosyal Politikalara İlişkin Temel Düzenlemeleri. *Çalışma ve Toplum*, (3), 107–136. <http://www.calismatoplum.org/sayi6/makale3.pdf> adresinden erişildi.
- Verdun, A. (1999). The Role of the Delors Committee in the Creation of EMU: An Epistemic Community? *Journal of European Public Policy*, 6(2), 308–328. doi:10.1080/135017699343739
- Wæver, O. (1995). Identity, Integration and Security. Solving the Sovereignty Puzzle in E.U. Studies. *Journal of International Affairs*, 48(2), 389–431.